

Osmanlı Bilimi Araştırmaları Studies in Ottoman Science

Başvuru | Submitted 14.10.2024
Revizyon Talebi | Revision Requested 25.12.2024
Son Revizyon | Last Revision Received 30.12.2024
Kabul | Accepted 20.01.2025

Araştırma Makalesi | Research Article

🔓 Açık Erişim | Open Access

Osmanlı Haberleşme Teşkilatında ve Alay-ı Hümâyun'da Önemli Bir Sınıf: Peykler

An Important Class in the Ottoman Communication Organization and Alay-ı Hümayun: Peykler

Metin Menekşe¹

¹ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Muğla-Türkiye

Öz Osmanlı haberleşme sistemi içerisinde yer alan ve yaya postacı sınıfı olarak hizmet gören *peyker*, hızlı hareket etmeleri ve uzun mesafe yol alabilmeleriyle tanınmışlardır. Zira Padişahın emirlerini hızlı bir şekilde ilgili yere ulaştırmak başlıca vazifeleri olmuştur. İlk zamanlarda bir tür *acil posta hizmeti* gören *peyker*, devletin giderek büyümesiyle birlikte ihtişamı gösteren tören bölüğü haline gelmişlerdir. Padişahın sefere çıkışı, Cuma namazı, bayram kutlamaları gibi çeşitli merasimlerde *tören bölüğü* vazifesini de yerine getirmeye başlamışlar ve süslü kıyafetleriyle ihtişamlı bir görüntü sergilemişlerdir. Bu çalışmada, Osmanlı haberleşme teşkilatı içerisinde önemli bir vazifeyi icra eden *peyker* üzerine yabancı seyyahların gözlemlerinden ağırlıklı olarak istifade edilmiştir. *Peşk* sınıfına dair hangi bilgilerin işlendiği, bu konuda nelere dikkat çekildiği üzerinde durulmuştur. Zira farklı sebeplerle Osmanlı coğrafyasını ziyaret eden seyyahlar, devletin teşkilat yapısına, görevlilerine dair bilgi paylaşırken, vazifeleri ve kıyafetleri ile dikkatleri üzerine çeken *peyklere* de detaylı bir şekilde yer vermişlerdir. Özellikle padişah alaylarındaki vazifelerini, yetiştirme süreçlerini, sayılarını ve dikkat çeken birtakım özelliklerini çeşitli yönleriyle işlemişlerdir. Netice itibarıyla, Batılı seyyahların gözlemleri başta olmak üzere arşiv belgelerinden, çağdaş kaynaklardan ve araştırma eserlerinden istifade edilerek Osmanlı'da acil posta hizmeti veren *peyker* üzerine bir inceleme yapılmıştır.

Abstract *Peyker*, which were part of the Ottoman communication system and served as pedestrian postmen, were known for their ability to travel long distances quickly. Their primary duty was to deliver the Sultan's orders to the relevant location quickly. *Peyker*, which served as a kind of "emergency mail service" in the early times, became ceremonial troops showing magnificence as the state gradually grew. They began to fulfill their duty as "ceremonial company" in various ceremonies such as the Sultan's departure for a campaign, Friday prayers, and holiday celebrations, and they displayed a magnificent appearance with their ornate costumes. In this study, we tried to include the observations of foreign travelers on the satellites that served within the Ottoman communication organization. It focused on what information was processed about the *peyk* class and what was noted about it. While the travelers who visited the Ottoman geography for different reasons shared information about the organizational structure of the state and its officials, they also included the *peyklere* that attracted attention with their duties and clothes. In particular, they discussed various aspects of their duties in the sultan's regiments, their training process, their numbers and some remarkable features. As a result, an attempt was made to conduct a study on the *peyker* that provided urgent postal service in the Ottoman Empire by making use of archival documents, contemporary sources and research works, especially the observations of Western travelers.

Anahtar Kelimeler Osmanlı Devleti • Haberleşme Teşkilatı • Alay-ı Hümâyun • Peykler • Acil Posta Hizmeti • Yabancı Seyyahlar

Keywords Ottoman State • Communication Organization • Alay-ı Hümayun • Peykler • Emergency Postal Service • Foreign Travelers

“ Atif | Citation: Menekşe, Metin. "An important class in the Ottoman Communication Organization and Alay-ı Hümayun: Peykler". *Osmanlı Bilimi Araştırmaları–Studies in Ottoman Science* 26, 1 (2025): 29–67. <https://doi.org/10.26650/oba.1567346>

© This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Menekşe, M.

✉ Sorumlu Yazar | Corresponding author: Metin Menekşe m.menekse@mu.edu.tr

Extended Summary

When we look at the situation before *peyk*, it can be seen that communication was of vital importance for people in many periods of history. In communication, the idea of delivering the news quickly and quickly has pushed people to develop new communication methods. As a matter of fact, from the beginning, this need was met by fire towers and runners, as well as pigeons and messenger horsemen were used. In the Ottoman Empire, communication was carried out through the messenger system in the early periods. Ulaklar fulfilled their duty of bringing and taking the official documents notified to them. At the same time, there were also officials who provided private postal services, and these were called *sai*. Apart from these officials who provided the private and official communication system, it is seen that there were also some runners who were responsible for conveying the messages of the palace by running over long distances. The class they form is called *peykler*.

The expansion of the borders of the Ottoman Empire in a short time revealed the need for faster and more reliable communication between the central government and local administrations. In this sense, in addition to the official Ottoman Ulak system, special persons outside this system, especially those in the sultan's entourage and who would be responsible for quickly reporting his news to the necessary places, were also appointed within the palace organization. These people were called *peyk*, meaning the messenger who sees the "emergency postal service" in today's sense. While the *peykler* were a class that served as a kind of "emergency mail service" in the early days, especially due to their ability to run fast, as the state gradually grew, they became a ceremonial company that showed magnificence. They started to fulfill their duty as "ceremonial company" along with the left-handed people in various ceremonies such as the Sultan's departure for a campaign, Friday prayers, and holiday celebrations, and they displayed a magnificent appearance with their fancy clothes.

Peykler have been an important subject that attracted the attention of travelers visiting the Ottoman geography. As a matter of fact, Menavino and Nicolas de Nicolay, who were among the first to talk about the planets, stated that they were of Iranian origin. As a matter of fact, the similarities in training messenger runners between the Ottoman Empire and the Safavid Empire in the 16th and 17th centuries indicate the existence of organizational transfer between the two states. Because it is seen that there is a natural interaction in terms of the trial exam applied to the *peykler*. For example, Jean Chardin, who was in Isfahan during the reign of Shah Suleiman of Iran, talks about the exam held for the selection of *peykler* and shares similar information.

In travelogues, while the prominent features of the *peykler* were included, their speed was frequently mentioned. Because it has been emphasized that they can travel further than a horse can. It was stated that they never rested while doing this, and even if the task ended, they continued the journey with another task. Regarding their ability to move so fast and travel long distances, several travelers have shared that they learned that their spleens were removed.

Peykler definitely took part in processions such as Alay-ı Humayun, Eid Regiment, Prince Regiment, Friday Regiment, Surre Regiment. In the sultan's processions, they presented a visual feast to the audience with their appearance, demeanor and movements, especially to increase the ostentation. These processions were watched not only by the public but also by foreigners who came to visit the country or lived in the country. Therefore, the sultan's regiments served as international mirrors reflecting the image of the Ottoman world. As a matter of fact, this was one of the reasons why so much importance was given to the organization of the processions.

Peykler were the objects that attracted attention while performing their duties. Because they sometimes tied them to their knees, sometimes to their ankles, and sometimes to their waists. While the cymbals were traveling rapidly, these bells naturally made sounds. Therefore, this voice announced that the sultan's messenger was coming and ensured that the road traveled was evacuated. It can also be said that it helps keep rhythm while running.

Another ingredient that the *peykler* kept with them was rose water. During the journey, they both carried an ax in their hands and kept rose water. Therefore, they sprinkled this rose water on the people they met on the roads, and in return, people could bestow money on them. They also carried sweet-smelling and breathtaking candies with them. It is thought that these candies have soothing properties during travels, and even correspond to today's menthol or mint candies. It is seen that the marbles, which serve a similar function, are carried in the *peykler* mouth and facilitate breathing.

Giriş

*Adâb ile etti peykvâri
Tebliğ-i selâm-ı girdigâri
(Nabi)*

Farsça kökenli bir kelime olan *peyk* بیک, “haber ve mektup getirip götüreren kişi, postacı, haberci” olarak tanımlanmıştır.¹ Aynı zamanda, “hademe, maiyet, muhafız, yürüyen, dolaşan”² anlamlarına da gelmektedir. Bu kelime Arapçada *kasıd*, *sal*, *müsri*, *münhl* kelimeleri ile karşılanırken, Türkçede ise *ulak* ve *tatar* kelimeleri de kullanılmıştır.³

Haber taşıyan kişi anlamına gelen *peyk* kelimesi, eski metinlerde farklı şekillerde kullanılabilmiştir. Örneğin Pir Sultan Abdal bu kelimeyi, “Bize peyk geldi şah bülbülleri” şeklinde kullanırken, Abdülhak Hâmid ise “Bin peyk gelir fakat haber yok” dizeleriyle örneklemiştir. Tarihî açıdan ise hem haberci hem de padişah ve şehzadelerin muhafızı olarak görev yapan, atlıların yanında koşarak ilerleyen, törenlerde gösterişli kıyafetleriyle dikkat çeken bir sınıf olarak verilmiştir. On yedinci yüzyıl düşünürü ve bilim adamı Kâtip Çelebi, bu sınıf için, “Padişahın atına yakın yüz peyker yürür” ifadesiyle betimlemiştir.⁴

Osmanlı döneminde padişahların maiyetinde süslü kıyafetleri, ellerinde teber ve başlarında sorguçlarıyla yer alan *peyker*⁵, son derece hızlı koşabilme yeteneğine sahip, mesajları uzak mesafelere koşarak iletmekle görevli yaya postacı sınıfını oluşturmuşlardır. Nitekim Uzunçarşılı peykeri, “haber getirici hademe, maiyyet ve etrafta yürüyen ve dolaşan” olarak tarif etmiştir. Onun verdiği bilgiye göre peyker “Osmanlılarda yaya bir postacı sınıfı olup fevkalâde koşmakla temayüz etmişlerdir. Bir zaman padişahların iradelerini tebliğ için istihdam edilmişlerdir.”⁶ Pakalın ise “Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü”nde peykeri, “Osmanlıların ilk devirlerinde postacı ve muhafızlar, son zamanlarında rikâplarda debdebeyi arttıran teşekkül efradı”⁷ şeklinde açıklamıştır. Ali Seydi Bey’e göre peyker, “Osmanlılarda yaya bir postacı sınıfı olup, son derece koşmakla tanınmışlardır. Önceleri padişahların iradelerini tebliğ için görev almışlar, sonraları süslü elbiseleri ve sorguçları ile gösteriş ve debdebe için kullanılmışlardır. Padişah bir yere giderken peyker de alayın en önünde yürümüştür.”⁸ Abdülaziz Bey’e göre de peyker, Osmanlı’nın ilk zamanlarında yaya postacı sınıfı ve muhafızlar olarak yer almışlar, devletin yükseliş devrinden itibaren de padişah alaylarının içerisinde kendilerine has gösteriş ve süsleriyle özel tören bölümü olarak vazife görmüşlerdir.⁹ Nihayetinde *peyker*, ilk dönemlerde padişah emirlerini iletmek amacıyla görevlendirilmişler, zamanla gösterişli kıyafetler ve sorguçlarla donatılarak saray törenlerinde saltanatın ve ihtişamın bir sembolü hâline gelmişlerdir.

Peyk isimli görevlinin ne zaman ortaya çıktığı kesin olarak bilinmemekle birlikte İlhanlı ve Büyük Selçuklu Devleti’nden Anadolu beyliklerine, buradan da Osmanlılara geçmiş olabileceği tahmin edilmektedir.¹⁰ Zira

¹Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, (Balıkesir: Altınpost Yayınları, 2012), 368; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, (Ankara: Aydın Kitabevi, 2007), 1036; Ali Seydi Bey, *Teşrifat ve Teşkilatımız*, (İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, ty.), 20; Erdoğan Merçil, “Peyk”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. XXXIV, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007), 262.

²Geniş bilgi için bkz. İsmet Parmaksızoğlu, “Peyk”, *Türk Ansiklopedisi*, XXVI, (Ankara: Millî Eğitim Basımevi, 1977), 506-507.

³Merçil, “Peyk”, 262.

⁴İlhan Ayverdi, *Misallî Büyük Türkçe Sözlük*, (İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2011), 993.

⁵Öztuna Yılmaz, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt: IX, (İstanbul: Ötügen Neşriyat, 1994), 295.

⁶İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti’nin Saray Teşkilâtı*, (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988), 62.

⁷Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993), 774.

⁸Ali Seydi Bey, *Teşrifat ve Teşkilatımız*, 20.

⁹Abdülaziz Bey, *Osmanlı Adet Merasim ve Tabirleri*, Haz. Kazım Arısan, Duygu Arısan Günay, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 1995), 539.

¹⁰Zeynep Tarım, “Peyk-Osmanlılar”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. XXXIV, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007), 263.

İlhanlılarda her *yamhanede*¹¹ *yamçıdan*¹² başka iki de *peyk* denilen yaya postacı yer almıştır. *Yamçılar* ve *ulakçılar*, gece gündüz demeden hızlı bir şekilde yol almışlar, 24 saatte 60 fersah¹³ mesafe kat edebilmişlerdir. Dolayısıyla yollardaki dinlenme yerleri de buna göre düzenlenmiştir. Peykin yanında taşıdığı damgalı mektubun üstüne de *filan mevzide falana gidecektir* diye yazılmıştır. Peykler, gece ve gündüz 30 fersah mesafe koşmuşlar ve her *yamhaneden*, başka bir peyk çıkmak suretiyle, her ne haber olursa olsun kısa sürede onu yerine ulaştırmışlardır. Dolayısıyla peykların vazifeleri iki *yamhane* arasında gidip gelmek olmuştur. Bu usul teşkilat yapısıyla Gazan Han'ın posta işleri yoluna girmiştir. Ayrıca, habercilerin gidip gelme masrafları için devlet hazinesinden maaş tahsis edilmiştir. Böylece habercilerin geçtikleri yollarda kimseyi rencide etmeyecekleri düşünülmüştür. Hatta gittikleri yerlerdeki insanların evine musallat olmamaları için de her şehirde bir konaklama yeri hazırlanmıştır.¹⁴

Büyük Selçuklu Devleti'nde ise önemli divanların başında posta divanı gelmektedir. Bu divan *peyklar* yani piyade *sâîler* (koşucular) ve *perendelerden* kurulmuş süratli haber alma teşkilatıdır.¹⁵ Bu konuyla ilgili olarak Büyük Selçuklu veziri Nizâm'ül-Mülk, *Siyâsetnâme* adlı eserinde, Büyük Selçuklu Devleti'nde süratleriyle tanınmış yaya koşucu peykların posta hizmetinde bulunduğundan bahsetmektedir. Ayrıca, bu dönemde belli başlı yollarda peyk bulundurularak 50 fersahlık yerden her haberin gece gündüz alınabileceğini belirtmiştir.¹⁶

Peyk öncesi duruma bakıldığında, haberleşmenin insanlar için hayati bir öneme sahip olduğu tarihin pek çok döneminde görülmektedir. Haberleşmede, haberin güvenli ve seri bir şekilde yerine ulaştırılması düşüncesi, insanları yeni muhabere usulleri geliştirmeye de yöneltmiştir. Nitekim başlangıçtan itibaren ateş kuleleri ve koşucular vasıtasıyla bu ihtiyaca cevap verildiği gibi, güvercinler ve haberci atlılardan da istifade edilmiştir.¹⁷ Osmanlı Devleti dönemine gelindiğinde ise haberleşmenin ilk devirlerde *ulak* sistemi ile yürütüldüğü görülmektedir.¹⁸ Ulaklar, kendilerine tebliğ edilen resmî evrakları hızlı ve güvenli bir şekilde getirip götürme görevini yerine getirmişlerdir. Aynı zamanda özel posta hizmeti veren görevliler de yer almış, bunlara da *sâî* denilmiştir.¹⁹ Özel ve resmî olmak üzere haberleşme sistemini sağlayan bu görevliler haricinde, sarayın mesajlarını uzak mesafelere koşarak iletmekle görevli bazı koşucuların da olduğu görülmektedir. Bunların teşkil ettiği sınıfa da *peyklar* adı verilmiştir.²⁰

Osmanlı Haberleşme Teşkilatında “Peykler”

Osmanlı Devleti'nde peyk teşkilatının ne zaman oluşturulduğu konusu kesin olarak bilinmemektedir. Sadece Fatih Sultan Mehmed'in *Teşkilât Kanunnâmesi*'nde *peykbaşı* adlı görevliden bahsedilmektedir.²¹ Zira ilgili

¹¹Yamhane; posta istasyonu veya konaklama yeridir. İlhanlıların büyük teşkilatçısı Gazan Han zamanında (1294-1304) “Yam” teşkilatı kurulmuştur. Bkz. Fuad Köprülü, “Lütfi Paşa”, *Türkiyat Mecmuası*, I (1925),136. “Yam-Yamçı” ise Moğol posta teşkilatında postacı anlamına gelmekte olup Çince alınmıştır. “Yam” deyimini, Osmanlı sözlüklerinde ise “Ulakçı atı” biçiminde yorumlanmıştır. Bkz. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, I, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991), 340, 351, 363.

¹²Yamçı; “ulak, haberci” sözcüğünden gelmektedir.

¹³Bir fersah: ortalama bir yürüyüşle 1 saatte kat edilebilen mesafedir. Üç mil yahut 5.685 metreye denk gelmektedir. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988), 265. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat'ta fersah; *muhtelif mesafelere tekabül eden değerde bulunan bir uzunluk ölçüsü, üç millik bir mesafe* olarak verilmiştir. Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 261.

¹⁴Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, 264-267.

¹⁵İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi*, (İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1992), 99.

¹⁶Nizâm'ül-Mülk, *Siyâsetnâme*, Haz. M. Altan Köymen, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1982), 81 ve 110.

¹⁷Yusuf Halaçoğlu, *XIV.- XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003), 164.

¹⁸M. Hanefi Bostan, “Osmanlı Devleti'nde Yol ve Haberleşme Sistemi”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, C. LXXXII, S. 195 (Şubat 1993), 64; Halaçoğlu, *XIV.- XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, 165.

¹⁹Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, 420 ve 542.

²⁰Ülker Akkutay, *Enderûn Mektebi*, (Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları, 1984), 3-4.

²¹Tarım, “Peyk-Osmanlılar”, 263.

Kanunnâme'de; *sefer-i zafer rehberim vâki oldukta rikâb-ı hümayunuma solakbaşı ve peykbaşı yürüsün*²² denilmiştir. Dolayısıyla bu kanunnâme ibaresi, teşkilatın 15. yüzyıl içerisinde devlet bünyesinde kesin olarak var olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca peyklerin, padişahın yanında bulunmalarının önemine işaret etmekte ve onların Osmanlı devlet teşkilatındaki yerini göstermektedir.

Resim 1. On Yedinci Yüzyılda Peykler²³

²²Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, 774; Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı*, 63.

²³*Alay-ı Hümâyun: İsveç Elçisi Ralamb'ın İstanbul Ziyareti ve Resimleri (1657-1658)*, Ed. Karin Adahl, Çev. Ali Özdamar, İstanbul İsveç Araştırma Enstitüsü, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006), 247.

Peykler, Osmanlı saray teşkilatı içerisinde, sarayın dış kısmında bulunan *bîrun* halkının müteferrik hizmet bölüklerinden birini teşkil etmişlerdir.²⁴ Zira Osmanlı sarayının dış hizmet kısmı olan *bîrûn*, çeşitli hizmet gruplarını barındıran önemli bir alandır. Bu bölümde görev yapan hizmet bölükleri arasında; *peykerler*, *şatırlar*, *rikâb solakları*, *alem mehterleri*, *çadır mehterleri*, *sim sakalar*, *matbah-ı âmire aşçıları*, *hassa kiler bölükleri*, *hassa çamaşırcıları* ve *ehl-i hiref* adı verilen sanatkârlar yer almıştır.²⁵

Padişahın maiyeti olarak onun hemen yakınında yer alan *peykerler*, kendilerine tebliğ edilen resmî haberi ulaştırma ve istihbarat görevini yerine getirme görevini üstlenmişlerdir. Özellikle padişahın emirlerini gerekli yerlere acil bir şekilde bildirmek başlıca görevleri olmuştur. Yani habercilikte bir tür *acele posta hizmetini* görmüşlerdir.²⁶ Ayrıca Fatih'in *Teşkilât Kanunnâmesi*'nde sefer zamanında *solakbaşı* ile birlikte *peykerbaşının* da padişahın yakınında bulunması gerektiğinin belirtilmesi²⁷, *peykerlerin solaklarla* beraber sultanı koruma görevini de üstlendiklerini göstermektedir. Aynı zamanda padişahın atlı gezintilerinde atının önünde koşarak ona refakat etmek, hac kafilisinin dönüşünü padişaha müjdelemek gibi görevleri de olmuştur.²⁸

Peykerler ile birlikte padişah maiyetinde yer alan ve genellikle onlarla birlikte anılan *solaklara* da burada kısa değinmekte fayda vardır. Solaklar, aslında Yeniçeri Ocağı'nın 60, 61, 62 ve 63. ortalarından seçilen askerlerdir. Bu ortallardan uzun boylu ve güçlü olanlar, padişahın çevresinde yürümek üzere seçilmişlerdir. *Solakbaşı* ise her biri 100 neferden oluşan dört ortalık *solakân-ı hâssanın* reisidir.²⁹ Solaklar hem barış zamanlarında hem de harplerde padişahların muhafızı olmuşlar ve Alay-ı Hümâyun'da iki tarafında yer alarak yürümüşlerdir. Padişah tehlike arz eden yerlerden geçeceği zaman, onun bindiği atın dizginini tutmuşlardır. Yüz kişiden ibaret olan bu *solaklar*, başlarına kırmızı çuhadan yapılmış ve üstü on parmak genişliğinde sırma işlenmiş bir külâh giymişler, bunun üzerine bir karış uzunluğunda tüy takmışlardır. Böylece heybetli bir görünüme sahip olmuşlardır.³⁰ Koçi Bey'in de risalesinde belirtildiği üzere *solaklar*, padişahın yakın muhafızları olmuşlar, dört *solakbaşının* komutasındaki 400 kişilik bir birliği teşkil etmişlerdir. Padişahın üzengisi yanında yürüyerek, işlerin durumu hakkında zaman zaman padişah tarafından sorgulanmışlar ve adaletsizlik olup olmadığı konusunda kendilerinden bilgi alınmıştır.³¹ Merasim dışındaki günlerde *solakbaşı*, başlarına beyaz mücevveze sarığı, içlerine entari, bellerine şal kuşak, sırtlarına yeşil ve beyaz benekli kürk, ayrıca kırmızı şalvar ve sarı yemeni giymişlerdir. *Solakbaşı*, padişahın yanında daima bulunurken, diğer solaklar yalnızca merasim günlerinde alaylarda yer almışlar ve normal zamanlarda Yeniçeri Ocağı'ndaki görevlerine dönmüşlerdir. *Rikâb solakları*, padişahın atının yanında yürümekle görevli özel bir grup solaktır. Başlangıçta *özengi ağaları* olarak adlandırılan bu grup, daha sonra *solaklar* ve *peykerler* arasından seçilen on iki kişiden oluşmuştur. Merasim günlerinde başlarına kırmızı fes üzerine sırma işlemeli külâh takmışlar, üzerine uzun tüylü ve gümüş saplı süslemeler eklemişlerdir. Kıyafetleri de oldukça zengin detaylara sahip olup, mevsime göre değişiklik göstermiştir.³² Nicolae Jorga, *solakların*, başlarında beyaz ve altın işlemeli külâhları ile dikkat çektiklerini belirtirken, zamanla her yerde hayranlık uyandıran bir görünüm sergilediklerini ifade etmiştir.³³

²⁴ Ülker Akkutay, *Enderûn Mektebi*, (Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları, 1984), 3-4.

²⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı*, 62.

²⁶ İbrahim Yıldırım, "Atlı Halkın Yaya Haberci Koşucuları: Peykerler ve Performansları", *Anadolu Uygarlıklarında Spor*, Ed. İbrahim Yıldırım, Timur Gültekin, (Ankara: Spor Yayınevi ve Kitabevi, 2012), 192.

²⁷ Pakalın, *Osmanlı Tarih Devimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, 774; Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı*, 62.

²⁸ Yıldırım, "Atlı Halkın Yaya Haberci Koşucuları: Peykerler ve Performansları", 192.

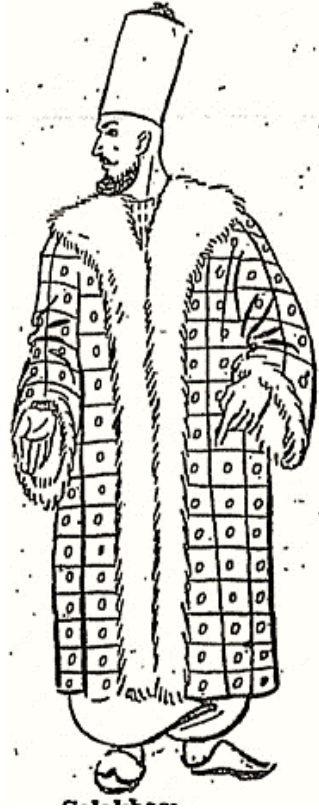
²⁹ Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, C. 1, (İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1990), 328. Solak teşkilatının, Yıldırım Bayezid Han zamanında kurulduğu belirtilmektedir. Bkz. İsmet Binark, "XVIII. Yüzyıl Sonlarına Kadar Osmanlı-Türk Ordusuna Ait Askeri Kıyafet ve Unvanlar", *Türk Kültürü*, S. 70 (1968), C. VI, 750.

³⁰ Ali Seydi Bey, *Teşrifat ve Teşkilatımız*, 21.

³¹ Koçi Bey Risalesi, Sadeleştiren Zuhuri Danışman, *Türk Kültürü Kaynak Eserleri Dizisi*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1972), 110-111.

³² Emin Cenkmén, *Osmanlı Sarayı ve Kıyafetleri*, (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1948), 199-200.

³³ Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. II, Çev. Nilüfer Epçeli, (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2005), 376.

Resim 2. Hassa Solak Başı³⁴

Peykler de tören bölüğü ve padişahın maiyeti olarak görev yaptıklarında gösterişli bir görüntü sergilemişlerdir. Zira İstanbul'un fethinden sonra Roma İmparatorluğu'na mahsus bazı âdetlere uyulduğu görülmektedir. Saray merasim ve adabı, sorguçlular, başlarına gümüş külah giyen *peyker* ve tantanalı alaylar bundan sonra başlamıştır.³⁵ Merasimlerde *peykerin* giyim kuşamına dair ilk göze çarpan unsur ise şüphesiz gösterişli külahları olmuştur. Bu külahlar ince altın yaldızlarla bezenmiş olup uzun ve sivri bir özelliğe sahiptir.³⁶ Bu külahlar, altın yaldızlar ve değerli taşlarla süslenmiş olup tepesinde nadir rastlanan tüylerle süslü renkli sorguçlar yer almıştır. Bunlar da gösterişli bir hava katmıştır.³⁷

Padişah alaylarında padişahın önünde ve yanında *solaklar* yer almış, onların önünde de *peyker* yürümüştür.³⁸ *Peyker*, süslü elbiseleri ve sorguçları ile alayın en önünde yürümüştür, göz alıcı bir görünüme sahip olmuşlardır. *Peykbaşı* önderliğinde en önde yer almışlardır.³⁹ *Peykbaşı* da *solakağası* ile birlikte padişahın rikâbında bulunmuştur.⁴⁰ Ayrıca, *şatırlar* da törenlerde saltanat kortejinde yer almışlar ve gösterişli kıyafetleri, altın yaldızlı miğferleri ile dikkat çekmişlerdir.⁴¹

Peykerin yer aldığı önemli merasimlerden birisi olan sefer alayları, birtakım özel kurallara göre düzenlenmiş ve görkemli bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Nitekim sefer alayı halkın tezahüratları içinde kentten çıkarken,

³⁴Cenkmen, *Osmanlı Sarayı ve Kıyafetleri*, 199.

³⁵Ali Seydi Bey, *Teşrifat ve Teşkilatımız*, 20.

³⁶Abdülaziz Bey, *Osmanlı Adet Merasim ve Tabirleri*, 539.

³⁷Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü*, (İstanbul: Sümerbank Kültür Yayınları, 1969), 209.

³⁸Tarım, "Peyk-Osmanlılar", 263.

³⁹*Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. VIII, (İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1995), 360.

⁴⁰Ali Seydi Bey, *Teşrifat ve Teşkilatımız*, 20.

⁴¹*Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 415.

sadrazam ve şeyhülislam yan yana, vezirler, nişancı, kazasker ve defterdarla birlikte yürümüş, tümünün de yanlarında at kılından tuğlar bulunmuştur. Onların arkasından saray muhafızlarının kumandanları, çaşni-girbaşı, divan ileri gelenleri ve müteferrika subayları ilerlemiştir. Şehzadelerden biri de babasına seferde eşlik ediyorsa, solaklarla birlikte padişahın önünde sancak-ı şerifi taşıyan arabanın arkasından yürümüştür. Padişahın arkasından, rütbelerini gösteren altın şeritli kırmızı kadife başlıklar giymiş silâhdar ve çuhadar gelmiştir. Padişahın yanında görkemli tören giysileri içinde *solaklar*, önlerinde de *peyker* ilerlemiştir. Vezirler, genellikle kallavi kavuklar ve kürklü kaftanlar giymiş, ama padişah zırh kuşanmışsa onlar da öyle yapmıştır. Bu uzun ve baş döndürücü tören alayı, eğer ordu Rumeli yönünde batıya gidiyorsa Davutpaşa'da, doğuya gidiyorsa Üsküdar ya da Maltepe'de konaklamıştır.⁴²

Resim 3. IV. Mehmed'in Alay-ı Hümayûnu⁴³

Padişah alaylarına dair bilgi veren tarihçiler ve seyyahlar, merasim anındaki yürüyüş düzenini, padişahın maiyetinde yer alan görevlileri detaylı bir şekilde işlerken, özellikle gösterişli kıyafetleri ile dikkat çeken görevlilerden hayranlıkla söz etmişlerdir. Örneğin Selanikî, III. Mehmed'in alayla gidişini tasvir ederken, "Kırk nefer altın taçlı ve sorguçlu, şâtır, *peyker* ve *peykerbaşı* murassa'tirkeş ve mücevher taç ile idi"⁴⁴ diyerek alayın bu gösterişli bölüğüne dikkat çekmiştir. Nitekim *Alay-ı Hümayûn* tasvirleri içinde en gösterişli olanlardan

⁴²17. yüzyılda İsveç Büyükelçisi Claes Ralamb'ın Yaptırdığı Tablolarla Avcı Mehmed'in Alay-ı Hümayunu, Sergi kataloğu, (İstanbul: Pera Müzesi Yayını 12, 2006,) 41-42.

⁴³Resim üzerindeki numaraların açıklaması:

- 1) Padişahın ulaklarına *peyker* denir.
- 2) Açı yöneten kişiye zağarcı denir.
- 3) *Peyker*lerin en büyük zabıtine *peykerbaşı* denir.
- 4) Okçulara *solak* denir.
- 5) Padişah.
- 6) Okçuların başına *solakbaşı* denir.
- 7) *Solakbaşı*ların "teğmenine" *solaklar ağası* denir.
- 8) Padişahı koruyan görevliye *silâhtar ağa* denir.
- 9) Padişahın hizmetindeki görevliye *çuhadar* denir.
- 10) Padişahın hizmetindeki atlı görevliye "rikch (...) tar" (*rikabdar*) denir.

Bkz. 17. yüzyılda İsveç Büyükelçisi Claes Ralamb'ın Yaptırdığı Tablolarla Avcı Mehmed'in Alay-ı Hümayunu, Sergi kataloğu, s. 84-85.

⁴⁴Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, C. II, Haz. Mehmet İpsirli, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999), 612.

birisi III. Mehmed dönemine aittir. Eğri Seferi'nden dönüşünde İstanbul'a girişinin tasvir edildiği minyatürde padişah III. Mehmed, *çift sorguçlu selimi başlığı, kısa sefer kaftanı ve çintemani*⁴⁵ desenli *çakşırı ile alayın ortasında iyi bir şekilde donanmış bir at üzerinde* görülmektedir. Arkasında silahdarı, çukadarı ve rikabdarı yer almaktadır. Yan tarafında ise yaya olarak iki *solak* yürümektedir. Yazılı kaynaklarda tarif edildiği üzere önünde bir tabur *solak* yer alırken, onların önünde de *peyker* yaya olarak bulunmuşlardır.⁴⁶

Avusturyalı Osmanlı Tarihçisi Joseph Von Hammer, padişah alayını tarif ederken, "sultanın çevresini *peyker* ve *solaklar* sararken, *peyker* parlak miğferleriyle, *solaklar* ise gösterişli kuştüyü sorguçlarıyla dikkat çekmişlerdir"⁴⁷ demiştir. Hammer, 1799'da İstanbul'daki Avusturya elçiliğinde görevlendirilmesi ile Osmanlı Devleti'ni ve dolayısıyla Türk topraklarını ve kültürünü yakından tanıma fırsatı elde etmiştir. Bu süreçte yazdığı İstanbul günlüklerinde I. Ahmed Camii'ne giden Sultan III. Selim'in alayına yer vermiştir. Sarayın memurlarının, Babıâli vükelalarının ve hadım ağalarının, sultanın refakatindekilerin, özel korumaların ve yeniçerilerin görüntüsünden etkilenmiştir. Geçiş esnasındaki düzene dair verdiği bilgilere göre; "Sultanın muhafızları, *solaklar* ve kemankeşler ki *solakların* her biri altın miğfer, kemankeşler ise ok ve yayı taşımışlardır. Madenî başlıklarının önlerinde ve arkasında devasa sorguçlar dalgalanan Yeniçeri ağaları sultanın atının etrafını çevirmişler ve sorguçları ile sultanın çehresini perdelemişlerdir."⁴⁸

Yazar, gazeteci ve tarihçi kimliğiyle tanınan Ahmet Rasim, *peykeri*, merasimlerde öne çıkan yaya haberci sınıfı olarak tarif ederken onların gösterişli kıyafetlerine dair de şu bilgileri aktarmıştır:

Peyker, başlarına, gümüşten yapılmış, bir buçuk karış uzunluğunda yaldızlı bir tas giyerlerdi. Bu tasın önünde, gümüşten yapılmış bir zıvanaya yerleştirilmiş yeşil bir tüy bulunurdu. Kıyafetleri de oldukça gösterişliydi: arkalarında etekleri saçaklı kaftan, altında kumaş entari, ayaklarında mavi çakşır ve sarı mest, boyunlarında gümüş işlemeli bir bende, bellerinde ise yuvarlak paftalı gümüş kemer bulunurdu.⁴⁹

Padişahın yakınında bulunan *peykerin*, bu mevkiye yakışır bir tarzda giydikleri gösterişli ve süslü kıyafetlerini 15. ve 16. yüzyıllara ait minyatürlerde görmek mümkündür. Nitekim, padişah alayı içerisinde, bir tören kıtası şeklinde tasvir edilmişlerdir.⁵⁰

⁴⁵Çin sanatından Türk sanatına stilize edilerek alınmış bir süsleme motifidir. Aynı zamanda çintemani; güç, kudret, servet veya gönül gözü anlamlarına gelmektedir.

⁴⁶Zeynep Tarım Ertuğ, "Minyatürler ve Tarihi Belge Özellikleri", *Osmanlı*, C. XI, Yeni Türkiye Yayınları, (1999), 182-183.

⁴⁷Joseph von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. XVI, Hazırlayanlar: Mümin Çevik-Erol Kılıç, (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1984), 7-8.

⁴⁸Joseph Von Hammer Purgstall, *İstanbul Günleri, Bir Tarihçinin Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları*, Çev. Ömer Faruk Demirkan, İstanbul: Kronik Yayınları, 2023), 171-172.

⁴⁹Ahmed Rasim, *Osmanlı Tarihi*, C. I, (İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2000), 421- 422.

⁵⁰Tarım, "Peyk-Osmanlılar", 263.

Resim 4. III. Selim'in Bayram Alayında Peykler (önde baltalı olanlar)⁵¹

Acele posta ulaştırma hizmetini icra eden *peyker*, bu görevleri dolayısıyla ince ve çevik bir fizikî yapıya sahip olmuşlardır. Görevleri gereği iyi koşabilmek için de sürekli idman yapmışlardır. Nitekim çavuşların atla gide-
mediği mesafeyi onlar yaya kat etmişler ve saatlerce koşabilmişlerdir. Örneğin İstanbul ile Edirne arasındaki
mesafeyi iki gün içinde koşarak tamamladıkları ve aynı sürede geri döndükleri de Osmanlı kayıtları arasında
yer almaktadır.⁵² Esasen küçük yaştan bu terbiye ile yetiştirildikleri için çeviklikleri dillere destan olmuştur.⁵³
Padişah emirlerini büyük bir hızla, durmaksızın ulaştıran *peyker*, koşarken ağızlarına nefeslerini düzenle-
mek amacıyla küçük, delikli bir nesne veya bilye yerleştirmişlerdir. Koşarken kemerlerine veya diz bağlarına
taktıkları küçük çingiraklarla (zillerle) ilerlemişlerdir.⁵⁴ *Peyker*, belinde fil dişi saplı bir hançer taşımışlar ve
sağ ellerinde küçük bir balta (nacak), sol ellerinde ise şeker ve şekerleme dolu bir mendil bulundurmışlardır.
Koşarken bu şekerleri ağızlarına atarak susuzluklarını gidermişlerdir.⁵⁵ *Peyker*lerden terfi edenler ise, kapıkulu
süvarisi olma hakkına sahip olmuştur.⁵⁶

⁵¹ Fransız ressam ve mimar *Louis François Cassas* (1756-1827), Osmanlı sarayındaki Fransız elçisi Kont Marie Gabriel August de Choiseul-Gouffier'in maiyetinde yer almıştır. III. Selim alayını gösteren tablosu için bkz. *Louis François Cassas* (Bertrand Müzesi, Châteauroux), https://www.larousse.fr/encyclopedie/images/Louis_Fran%C3%A7ois_Cassas_procession_de_Selim_III/1006881, Erişim: 20.09.2024.

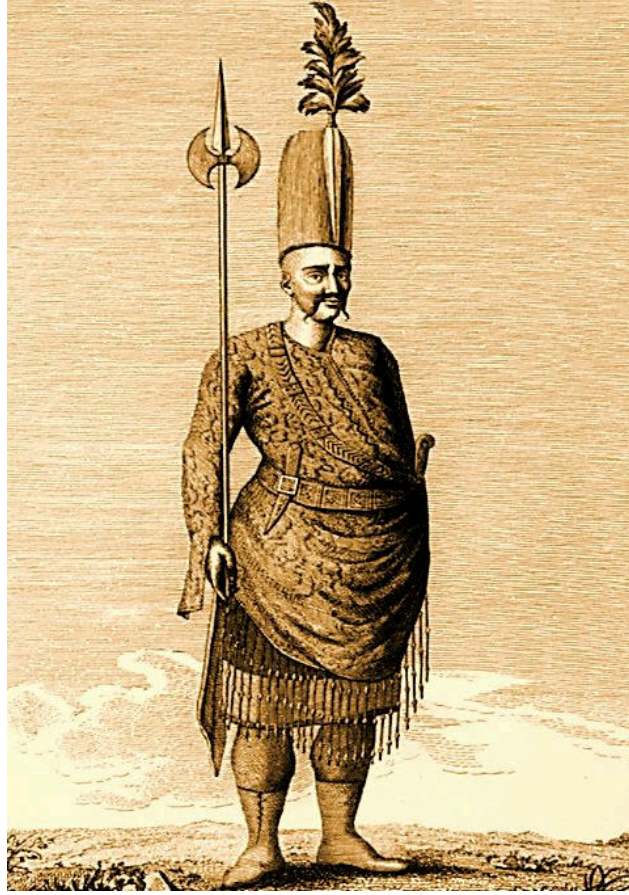
⁵² Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı*, 440; Tarım, "Peyk-Osmanlılar", 264.

⁵³ Ali Seydi Bey, *Teşrifat ve Teşkilatımız*, 20.

⁵⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı*, 440.

⁵⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı*, 440-441.

⁵⁶ Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lugatı*, (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1986), 280.

Resim 5. On Dokuzuncu Yüzyıla Ait Bir Gravürde Tasvir Edilen Peyk⁵⁷

Peykler, Alay-ı Hümâyun, Bayram Alayı, Şehzade Alayı, Cuma Alayı, Surre Alayı gibi geçit alaylarında mutlaka yer alırlarken, bu alaylar sadece halk tarafından değil ülkeyi gezmeye gelmiş ya da ülkede yaşayan yabancılar tarafından da seyredilmiştir. Zira bu konuyla ilgili olarak *Ortaylı*, Kılıç Alayı, Cuma Selamlığı gibi merasimlerde Enderunluların, fizikî heybetleri dışında kılık-kıyafetlerinin ve özellikle *peyk* denen refakatçilerin sorguçlarının, sadece etraftaki halkı değil, başkente gelen ecnebileri bile etkilediğini belirtmiştir.⁵⁸ Dolayısıyla bu alaylar, *Osmanlı dünyasının görüntüsünü yansıtan birer uluslararası ayna işlevi görmüştür*. Nitekim alayların düzenlenmesine bunca önem verilmesinin gerekçelerinden biri de bu olmuştur. Yeni bir padişahın tahta çıkışından sonra yapılan kılıç alayı, padişahın her cuma camiye gidişi için yapılan alay, padişahın ordusunun başında savaşa giderken düzenlenen sefer alayı, padişahın kızları ve kız kardeşlerinin düğünleri için düzenlenen düğün alayı, hanedandan bir çocuğun doğumunda yapılan beşik alayı ve bu türden başka birçok tören, önemli olayları halka ve dünyaya duyurmuş, devletin ihtişamını ve kudretini sergilemesi için devamlı fırsat yaratmıştır.⁵⁹ Örneğin padişahlar, her cuma günü uygun gördükleri bir camide cuma namazı kılmışlardır. On yedinci yüzyılın ortalarına kadar bu çıkışlar, bayram namazı gibi ihtişamlı bir şekilde yapılmıştır. Fakat IV. Mehmed'in küçük yaşta tahta çıkması ve İstanbul'daki kargaşalar nedeniyle bu âdet terkedilmiştir. Bundan sonraki cuma alayları, padişahın bir kısım saray erkânı ve askerî görevliler eşliğinde, yeniçeriler tarafından korunan bir yol üzerinden gerçekleştirilmiştir. Caminin girişinde padişahı yeniçeri ağası ve cami mütevellisi

⁵⁷ Mouradjea, d'Ohsson, *Tableau général de l'Empire ottoman : divisé en deux parties, dont l'une comprend la législation mahométane; l'autre, l'histoire de l'Empire ottoman*, III, IV. (Paris: de l'imprimerie de Monsieur, 1791),146.

⁵⁸ İlber Ortaylı, *Osmanlı Sarayında Hayat*, (İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, 2008), 57-58.

⁵⁹ Nurhan Atasoy, "Osmanlı İstanbul'unda Alay ve Teşrifat", *17. yüzyılda İsveç Büyükelçisi Claes Ralamb'ın Yaptırdığı Tablolarla Avcı Mehmed'in Alay-ı Hümâyunu*, Sergi kataloğu, (İstanbul: Pera Müzesi Yayını 12, 2006), 40.

karşılamiştir. Padişahın camiye girişi sırasında, yeniçeri ağası hükümdarın çizmelerini çıkarmış ve ilk kez bu görevi yerine getiren ağaya elmas işlemeli bir hançer hediye edilmiştir. Padişah, ardından silahdarı ve yeniçeri ağası tarafından namaz kılacağı *Mahfel-i Hümayun*'a götürülmüştür.⁶⁰ Aynı şekilde şehzadeler de divan-ı hümayun üyeleri ve padişah maiyeti gibi bir divan heyeti ile birlikte lalaları, kapı halkı, solak ve *peyker* gibi görevliler eşliğinde hareket etmişlerdir.⁶¹ Koçi Bey'e göre de *peyker*, cuma ve bayram namazları ile padişahların seferlere çıkışlarında, saltanat alayının önünde yürüyüp süs makamında bulunmuşlardır.⁶²

Resim 6. Silahdar Ağa, Peyk ve Solak (Ressam Brindesi)⁶³

Giovanni Battista Casti (1724-1803), 18. yüzyılda Osmanlı ülkesini ziyaret etme fırsatı bulmuş ve Padişahı bir kere muhteşem korteji eşliğinde Ayasofya'ya namaz kılmaya giderken görme şansını elde etmiştir. Padişahın ve maiyetinin bindiği harikulade atları, bu atların gösterişli koşum takımlarını, Sultan'ı tamamen çevreleyen çorbacıların kuş tüylerinden yapılmış ihtişamlı başlıklarını, yoluna çıkan insanları geriye doğru iten Sultan'ın yakın korumaları yeniçeriler ve kendisini takip eden saray erkânının kıyafetlerini görünce etkilenmiş ve tüm bunların oldukça etkileyici bir görüntü oluşturduğunu belirtmiştir.⁶⁴

⁶⁰Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı*, 65.

⁶¹Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı*, 123.

⁶²Koçi Bey *Risalesi*, s. 110-111.

⁶³Ortaylı, *Osmanlı Sarayında Hayat*, 62.

⁶⁴Giovanni Battista Casti, *Bir İstanbul Seyahati 1788*, Çev. Akif Tunç, (İstanbul: Cinius Yayınları, 2019), 42.

Resim 7. Cuma Selamlığı (Melling, Antoine Ignace)⁶⁵

Peyklerin bağlı oldukları kuruluşa *Peykân-ı Hâssa*⁶⁶ veya *Peykhâne-i Hassa Ocağı* denilmiştir. *Peykhâne* adı verilen kışlaları, Sultanahmet Camii civarında yer almıştır.⁶⁷ *Peykler* yeniçeri askeri gibi üç ayda bir maaş (ulûfe) almışlardır. Başlarında bulunan en yüksek rütbeli görevliye *peykbaşı* veya *ser-peykân-ı hâssa* denilmiştir. Ondan sonraki rütbeliler *başmüjdecî*, *peyker kethüdâsı* ve *ikinci müjdecî* olarak sıralanmıştır. *Müjdeciler*, hacı kfilesinin dönüşünü beklemiş ve *müjdecibaşı*, Şerif'in mektubunu taşıyarak İstanbul'a dönmüştür. *Müjdecibaşı*, *Surre-i Hümâyün* ve hacı kfilesinin Mekke'ye ulaştığını ve bu konuda Mekke Şerifi ve Şam valisinden gelen mektupları sadrazama iletmiştir. Müjde haberini getirdiğinde kendisine hil'at giydirilmiştir. *Müjdecibaşılık* makamı boşaldığında, *peykân-ı hassa* içerisinde uygun bir kişi bu göreve getirilmiştir. *Mevlid-i Nebî* münasebetiyle *peyklere* beş yüz kuruş tahsis edilmiştir. Vezirler, beylerbeyiler ve defterdarlar mansıp aldıklarında *peyk ocağına* bahşiş verilmesi de bir gelenek halini almıştır.⁶⁸ Her yıl en kıdemli *peyk*, *müjdecibaşı* olarak seçilmiştir.⁶⁹

Padişahlar, merasim ve alaylarda dışarı çıktıkları zaman maiyetlerinde 30 *peyk*, özel gezintilerinde ise 12 *peyk* bulunmuştur. On altıncı yüzyılda *peykerin* sayısının 40 ile 100 arasında değiştiği, 18. yüzyılda ise bu sayının 150 kadar olduğu belirtilmektedir.⁷⁰ Nitekim Ali Seydi Bey de *peykerin* başlangıçta 40 kadar iken sonraları 150'ye kadar çıkarıldığını belirtmiştir.⁷¹

Hassa peykleri neferlerinin kullandıkları *kuşak*, *hançer*, *teber* ve *sorguçların* düzenli olarak tamir edildiği, yenilendiği⁷² arşiv kayıtlarından tespit edilmektedir. Nitekim bir arşiv kaydında, *hassa peyk* neferlerinin kullandıkları *tas*, *sorguç*, *gadara* ve sair malzemenin üç senede bir Darphane Emîni nezaretinde tamir edildiği, yenilendiği belirtilmiştir.⁷³ Ayrıca *hassa peykleri* neferlerinin, bayramlık, baharlık, kışlık gibi elbise düzenlerinin de olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda yapılan işlemlerde ortaya çıkan meblağ da hesaplan-

⁶⁵17. yüzyılda İsveç Büyükelçisi Claes Ralamb'ın Yaptırdığı Tablolarla Avcı Mehmed'in Alay-ı Hümayunu, 42.

⁶⁶*Peykân-ı Hassa Ocağı* adı verilen ocağı farklı yönleriyle ortaya koyan çalışma için bkz. Zeynel Özlü, "Osmanlılarda Haberleşme ve Tören Ocağı: *Peykân-ı Hassa*", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 65 (Nisan 2013), 135-168.

⁶⁷Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı*, 443; Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, C. 1, 328.

⁶⁸Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı*, 442-443; Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, 775.

⁶⁹Parmaksızoğlu, "Peyk", 507.

⁷⁰Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı*, 442; Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, 775.

⁷¹Ali Seydi Bey, *Teşrifat ve Teşkilatımız*, 20.

⁷²BOA, C.DRB., 65/3259, 6 Ramazan 1260/19 Eylül 1844.

⁷³BOA, C.SM., 61/3072, 18 Zilkade 1217/12 Mart 1803.

mış ve tahsil edilmiştir.⁷⁴ Yapılan bu tahsilat ile ilgili olarak bir arşiv kaydında, *hassa peykleri* neferlerinin bayramlık elbiseleri masrafı 1227 kuruş olarak hesaplanmış ve bu masrafın, birliğin ocaklığı olduğu belirtilen İstanbul Tütün Gümrüğü malından tahsili belirtilmiştir.⁷⁵

1829 yılında, *peyk, solak* ve *bostancı hasekileri* teşkilatı kaldırılarak yeni bir düzenleme yapıldığı görülmektedir.⁷⁶ Nitekim 3 Mayıs 1829 tarihli arşiv kaydında, *Rikâb-ı Hümâyûn*'da merasim birliği olarak yer alan *solak, peyk* ve *bostancı hasekilerinin* tamamen görevlerinden lağvedildiği ve bundan sonra ilgili görevlilerin *Rikâb-ı Hümâyûn Hademesi* olarak anılmasının irade olunduğu⁷⁷ belirtilmiştir. Dolayısıyla yeni düzenlemeyle, becerikli ve yeteneklilerinden oluşan *Hademe-i Rikâb-ı Hümâyûn-u Hassa* adı ile yeni bir kuruluş teşkil edilmiştir.⁷⁸

Resim 8. François Dubois'nın Yağlı Boya Resminde Sultan II. Mahmud, Muzika-i Hümâyûn Eşliğinde Cuma Selamlığı İçin Topkapı Sarayı Bâb-ı Hümâyûn'dan Çıkarken⁷⁹

⁷⁴Hassa peykleri neferlerinin bayramlık elbise bedelleri için bkz. BOA, C.SM., 64/3204, 14 Şaban 1202/20 Mayıs 1788. 25 nefer hassa peyklerinin baharlık elbise bedelleri tahsiline dair bkz. BOA, C.SM., 65/3285, 2 Zilkade 1216/6 Mart 1802. 24 nefer hassa peyklerinin kışlık elbise bedelleri için bkz. BOA, C.SM., 164/8236, 9 Rebiülevvel 1173/31 Ekim 1759.

⁷⁵BOA, C.SM. 163/8195, 15 Receb 1220/9 Ekim 1805.

⁷⁶Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı*, 442; Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, 775.

⁷⁷BOA, C.SM., 65/3264, 28 Şevval 1244/3 Mayıs 1829.

⁷⁸Ali Seydi Bey, *Teşrifat ve Teşkilatımız*, 20; Mustafa Nuri Paşa, *Netayic'ül-Vukuât: Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*, C. III-IV, Sadeleştiren, Notlar ve Açıklamaları Ekleyen: Neşet Çağatay, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1980) 331.

⁷⁹İlber Ortaylı, "19. Yüzyılda Osmanlı Saraylarının Geçirdiği Değişim", *Millî Saraylar: Kültür-Sanat-Tarih Dergisi*, S. 1, (İstanbul 1999), 18.

Osmanlı haberleşme teşkilatı içerisinde yetenekleri ile öne çıkan *peyklere*, dönemin edebi metinlerinde de yer verilmiştir. Nitekim klasik dönem şairleri, şiirlerinde *peykların* vasıflarına, sorumluluklarına dair edebi yolla atıfta bulunmuşlardır. *Peykların* özellikleri üzerinden birtakım benzetmelere yer vermişlerdir. Örneğin sevgilinin mahallesinden esen sabah rüzgârının aşığı haber getiren bir postacı olduğu vurgulanırken, buradaki postacı, *peyk* ile tabir edilmiştir. Ahmedî Dîvânı'nda yer alan; "Hükmün ile her nefes olur revân *peyk*-i şimâl" beyiti, *peykların* sultanın emri altında görevlerini yerine getirdikleri ve âdeta rüzgâr gibi hareket ettikleri belirtilmiştir. Yine Tâcizâde Câfer Çelebi Dîvânı'ndaki, "*Peyk*-i nesîm-i subh irişüp çın seher devân" beyitinde *peykların* hızlı ve ayağına çabuk oluşlarına atıfta bulunulmuştur.⁸⁰

Peyk Sınıfına Dair Yabancı Seyyahların Gözlemleri

Yabancı Seyyahlar ve Eserleri

Seyahat kelimesi, "seyh" kökünden türetilmiş olup "yürüme, gitme, insanların arasını bozma, ortalıkta dolaşma, kendini ibadete vererek yeryüzünde gezip dolaşma" anlamlarını taşımaktadır. "Seyh" kelimesi ise "suyun yeryüzünde sürekli akması" anlamına gelmektedir.⁸¹ Başka bir deyişle seyahat, "şehirden şehre, ülkeden ülkeye yapılan yolculuk, uzak yerlere yapılan gezidir."⁸² Seyyah ise, yeryüzünde suyun aktığı gibi gezip dolaşan kimsedir.⁸³ Başka bir tanımla, "seyahat eden, uzak ülkeleri gezip dolaşan kimse, gezgindir."⁸⁴

Seyyahların kaleme aldıkları eserleri olan seyahatnamenin kelime kökenine baktığımızda Arapçada "gezmek, gezi" anlamına gelen *seyahat* kelimesiyle Farsça *name* (risale, mektup) kelimesinin birleşmesiyle *seyahat-name* olarak ortaya çıkmıştır. Bu terim, "gezi mektubu, gezi eseri" anlamını taşımaktadır. Fars edebiyatında bu metinlere *sefer-name* denilirken, Arap edebiyatında *rihle* kelimesi, "seyahat" ve "seyahatname" kelimelerinin yerine kullanılmıştır.⁸⁵ Başka bir tanımla *seyahatname*, *bir seyyahın gezileri sırasında tuttuğu notları ve seyahat hatıralarını topladığı kitabıdır*.⁸⁶

Seyyahlar, gezi boyunca engin bir merak duygusu ile gezmişler ve çeşitli notlar almışlardır. Onlar için seyahat etmek başlı başına bir amaç olmuştur. Seyyahlar için, seyahatin bütün tehlike ve zorluklarını göze alıp yola koyulmanın birden çok nedeni bulunmaktadır. Bu nedenler arasında, bazen merak, bazen macera, bazen de keşif duygusu yer almıştır.⁸⁷

Tarih boyunca seyyahların, mesleki konumunu kullanarak bir şeyler görmek, duymak ve öğrenmek uğruna bütün kapıları ve imkânları zorlayan meraklı ve ilgili karakter özelliklerine sahip oldukları görülmektedir. Hatta bazı seyyahlar için "geziye çıkmak yaşamaktır. İşte o zaman yaşam canlanmakta, zenginleşmekte ve insan bir pelikan gibi kendi kanıyla değil doğayla beslenmektedir."⁸⁸ Dolayısıyla böyle bir maceralı yolculuğa çıkan seyyahlar, şahsi gözlemlerini ve bizzat yaşadıklarını aktarmakla birlikte, kaynaklardan okuduklarını, ikinci ve üçüncü kişilerden duyduklarını ve öğrendiklerini de kayda almayı ihmal etmemişlerdir. Dolayısıyla farklı dönemlerde Osmanlı başkentini ziyaret eden seyyahlar ve onların eserleri bizim için önemlidir.

⁸⁰Klasik Türk şiirinde *peyklar* için bkz. Gülçin Tanrıbuyurdu-Hicran Tandoğan, "Osmanlı'nın Cesur Yürek Yalın Ayak Habercileri Yahut Klasik Türk Şiirinde "Peyk", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 4, 2, (Ağustos 2021), 465-484.

⁸¹Hava Baştuğ, "Sosyal Bilgilerde Seyahatnamelerin yeri ve Seyyahların Gözüyle Nevşehir", (Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2019), 20.

⁸²Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 1096.

⁸³Baştuğ, "Sosyal Bilgilerde Seyahatnamelerin yeri ve Seyyahların Gözüyle Nevşehir", 20.

⁸⁴Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 1097.

⁸⁵Hüseyin Yazıcı, "Seyahatname", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XXXVII, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009), 9.

⁸⁶Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 1096.

⁸⁷İbrahim Şirin, "Seyahatnamelerin Sosyo-Ekonomik, Sosyo- kültür ve Düşünce Tarihi Yazımındaki Yer ve Önemi", *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, (2012), 103.

⁸⁸Knut Hamsun ve Hans Christian Andersen, *İstanbul'da İki İskandinav Seyyah*, Çev. Banu Gürsaler-Syvetsen, (İstanbul: YKY Yayınları, 2024), 83.

Payitahtın gündelik hayatı, saraya yapılan ziyaretler, Babiâli'deki gelişmeler, devlet görevlileri, matbuat, yangınlar, savaşlar ve çatışmalar, salgın hastalıklar, azınlıklar, cemiyetler, ticari faaliyetler, imparatorluğun Balkanlar, Anadolu ve Arap coğrafyası ve onlarca başka konuya ilgi duyan her okur ve araştırmacı, dışardan bir bakış açısıyla önemli bilgilere, gözlemlere, analizlere ve ayrıntılara erişebilmektedirler.

Seyyah, yaşadığı dönem aracılığıyla tanıklık ettiği toplum ile günümüzün okurları arasında bir köprü vazifesi görmekte, tabir-i caizse o dönemin yansıtıcısı görevini yerine getirmektedir. Bu yansıtıcı ekranı tümüyle yok saymak mümkün değildir. Dolayısıyla, insanlık tarihinin belli bir zaman dilimine tanıklık etme işlevini yerine getiren seyyahların eserlerinin bir kritiğe tâbi tutularak incelenmesi önem arz etmektedir.⁸⁹

Akyıldız'ın da deyimiyle, tarihçi, bir ressam gibi hareket etmekte ve bir resim ortaya koymaktadır. Bu resmin hatlarını ve renklerini meydana çıkarabilecek herhangi bir veri kullanılabilmektedir. Bu bir şiir, bir edebi metin, bir giysi, bir arşiv vesikası, bir hatıratındaki birkaç bilgi kııntısı vs. olabilir. Resmi netleştiren bu verilerin hepsi de kabul edilebilmektedir. Fakat burada önemli olan husus, mutlaka bir kritiğe tâbi tutulmasıdır.⁹⁰ Nitekim bir kritiğe tâbi tutmak şartıyla kaynakların kullanımı daha sağlıklı ve daha doğru olmaktadır. Bu şiardan hareketle çalışmada gözlemlerinden istifade edilen seyyahların eserleri de bir kritikten geçirilerek değerlendirilmeye tâbi tutulmuştur.

Yabancı Seyyahların Gözünden “Peykler”

Yabancı seyyahlar, Osmanlı coğrafyasına yapmış oldukları ziyaretleri esnasında pek çok konuya temas etmişlerdir. Osmanlıların siyasi, sosyal, idari, ekonomik, kültürel hayatına dair edindikleri bilgileri, eserlerinde işlemişler ve kendi ülkeleriyle paylaşmışlardır. Eserlerinin farklı dillere aktarılmasıyla da daha geniş okur kitlelerine ulaşımlardır. Onların paylaştıkları bilgiler, bilinen konular olduğu kadar bazen de fazla bilinmeyen, üzerinde az durulmuş, diğer kaynaklarda az işlenmiş veya hiç işlenmemiş konular olabilmektedir. Buna, sokak hayvanlarına karşı Osmanlıların tutumu ve bu hayvanları besleyen bir meslek grubu olan “Mancacılar”a dair paylaşmış oldukları bilgiler örnek verilebilir.⁹¹ Benzer bir şekilde *peyker* üzerine de önemli bilgiler paylaşmışlardır. Her ne kadar arşiv belgelerinden, diğer bazı çağdaş kaynaklardan bu konu hakkında bilgi elde edilse de seyyahların paylaşmış olduğu daha detaylı bilgiler de söz konusudur. Zira bu başlık altında elde edilen verilerin ortaya konulmasına çalışılacaktır.

On beşinci yüzyılda İstanbul'da bulunan Giovanni Maria Angiolello⁹², on yıldan fazla İstanbul'da kalarak şehrin Osmanlıların eline geçmesinden sonraki durumunu anlatan ilk yabancı olmuştur. Fatih döneminin bizzat görgü tanığı olan yazarın, sarayın iç yüzünü, taht kavgalarını, kanlı savaşları, devlet teşkilatını ve ordu sistemini anlatması, kaleme aldığı eserini vazgeçilmez kılmaktadır. Angiolello, Osmanlı Devleti'nde yaşadığı zamanlarda imparatorlukla ilgili çok değerli notlar yazmıştır. Bu notlar içerisinde ulaklar hakkında bilgi verirken, aynı zamanda *peyker*lerden bahsetmiş ve bunların hayatının sürekli bir yerden bir yere yürüyüp haber iletmekle geçtiğini, su ihtiyacı duymamak için bir çeşit şurup içtiklerini, durmadan yürüyebilmek için olağanüstü çalışmalar yaptıklarını ve hiç durmadan dört gün boyunca yürüyebildiklerini aktarmıştır:

⁸⁹Jean-Baptiste Tavernier, *Tavernier Seyahatnamesi*, Ed. Stefanos Yerasimos, Çev. Teoman Tunçdoğan, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2014), 10.

⁹⁰Ali Akyıldız, *Yapay Tarih Esirleri*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2018), 120.

⁹¹Metin Menekşe, “Osmanlı Medeniyetinde Hayvan Sevgisinin Mesleğe Dönüşümü: Mancacılık”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 55, (2022), 84-101.

⁹²Giovanni Maria Angiolello, 1450'li yılların başında Vicenzada doğmuştur. Bolognadan Vicenza'ya göç eden bir aileden gelmiştir. 1468'de ağabeyiyle beraber, o dönem önemli bir Venedik üssü olan Eğriboz'a, burayı Türklere karşı korumak için gitmiştir. Ancak 1470'te Fatih Eğriboz'u alırken ağabeyi ölmüş, kendi de Türklere esir düşmüştür. Angiolello, Fatih'in ortanca oğlu Şehzade Mustafa'nın hizmetine verilmiştir. Şehzade Mustafa'yla birlikte Otlukbeli Seferi'ne katılmıştır. 1474'te şehzadenin ölümü üzerine Fatih'in sarayına alınmıştır. Burada hazinedarlığa kadar yükselmiştir. Fatih'in bazı seferlerine de katılan Angiolello, Fatih'in ölümünden sonra tahta geçen İkinci Bayezid'e de hizmet etmiştir. Ancak bu dönemde Akkoyunlu sarayına gönderildiği görevden dönmeyerek kaçmıştır. 1483'te memleketi olan Vicenza'dadır. Türkçeye çevrilen eseri için bkz. Giovanni Maria Angiolello, *Sultan Fatih'in Sarayında Bir Esir Giovanni Maria Angiolello Gözünden Türk Tarihi*, (İstanbul: Profil Kitap, 2022).

Bir de peykler adı verilen, haberleri yaya olarak ileten ulaklar grubu vardı. Bu takımın başındaki kişinin günlük ücreti 25 gümüş akçe idi ve kendisine ayrıca birçok hediye verilirdi. Bu kişi hariç bu görevde yaklaşık 20 kişi daha vardı. Onların günlük ücreti de 10 gümüş akçeydi. Hepsinin yanında bir çırak bulunurdu. Bu ulakların hayatı sürekli bir yerden bir yere yürüyüp haber iletmekle geçiyordu. Su ihtiyacı duymamak için bir çeşit şurup içerlerdi. Durmadan yürüyebilmek için olağanüstü çalışmalar yaparlardı. Görmeyenin buna inanması mümkün değildi. Hiç durmadan 4 gün boyunca yürüyebilirlerdi. Dinlenecekleri zaman ayaklarını yüksek bir şeyin üzerine koyarlardı. Ayrıca geceleri kalkıp egzersiz yapmak için yürürlerdi.⁹³

Peyklere ilk dikkat çekenlerden birisi de Giovan Antonio Menavino olmuştur. Menavino, Sultan II. Bâyezid döneminde 1501 yılında İstanbul'a gelip, 10 yıl boyunca Enderun'da eğitim görmüştür. *Türklerin Hayatı ve Âdetleri Üzerine Bir İnceleme* adlı eserinde Türklerin toplumsal hayatına (s. 13-41), dinî yaşayış ve ritüellerine (s. 41-68) ve askerî nizama (s. 90-115) dair detaylı bilgiler aktarmıştır.⁹⁴ Eserinin askerî nizama (s. 90-115) dair olan kısmında *peyklerin* donanımı, kıyafetleri, koşu mesafeleri ve diğer performansları üzerinde durmuştur. Menavino, *peykleri*, seyislere benzer şekilde maaşları günde on sekiz akçe olan yüz İranlı olarak tarif etmiş ve devamında onlara dair şu bilgileri paylaşmıştır:

Peykler, ayaklarında çorap ve pabuç olmadan Sultan'ın atının önünde yürümektedirler. Rahiplerinki gibi dar ve uzun, arkadan dizlerine kadar önden kalçalarına kadar ulaşan yeşil saten elbiseleri vardır. Elbiselerin kolları dar ve kol uçları sivridir. Yakalar yüksek ve yuvarlaktır. Çok güzel, ince, dizlere kadar sarkan, genişliği elli karıştan fazla gömlekler giymektedirler. Başlarına Mevlevî denilen bir buçuk karış uzunluğunda, şapka kadar geniş, tepesinde çeşitli sorguçları olan kadife bir bere takmaktadırlar. Belle-riindeki kemerler iki parmak genişliğinde olup bunlara ceviz büyüklüğünde çingiraklar asılıdır. Yürürken hoş bir ses işitilmektedir. Dizlerinde de benzer iki çingirak vardır. Ellerinde kunduracı bıçakları gibi eğri baltalı mızraklar taşımaktadırlar. Elbiselerin kolları kısa ve altın yaldızdır. Diğer ellerinde gül suyu ihtiva eden bir cam şişe bulunmaktadır. Kemerlerine, içi beyaz şeker ve yürürken yedikleri başka yiyecekler bulunan bir mendil takılıdır. Bunlar ayak uçlarıyla sıçrayarak daima Sultan'ın önünde giderler. Bir an bile dinlenmeden icabında bütün gün yürümektedirler. Bazen çayırlarda yüzlerini Sultan'a döner, sırtları öne çevrili olarak yürürler ve "Allah esirgesin" derler. Yani bu, "Allah efendimizi uzun zaman bu kudretli halde muhafaza etsin" manasına gelmektedir. Ayrıca onlarla beraber giden ahalinin üzerine gül suyu serpererek hoş vecizeler söylerler. Padişah (Büyük Türk) nereye giderse onlar da daima beraberinde giderler. Eğer padişah bir yere mektup veya ferman göndermek isterse hemen o mektubu veya fermanı alıp padişahın önünde eğilerek yüksek sesle "sağol sağol" derler. Yani bu, "Allah korusun, Allah korusun" demektir. Sonra yola çıkarak ahalinin arasından geyikler gibi sıçraya sıçraya giderler. Gece gündüz hiç istirahat etmeden yürürler. Ağızlarında güçlerini muhafaza etmek için küçük gümüş üstü delinmiş bir elma taşırlar.⁹⁵

Menavino, *peyklerin*, çok süratli ve uzun mesafeli yolculuk yaptıklarına işaret etmiştir. Zira verdiği bilgiye göre, bir gün içinde bir attan daha fazla mesafe gitmektedirler. Zira onlardan biri İstanbul'dan yola çıkıp Edirne'ye varmakta ve sonra tekrar İstanbul'a dönmektedir ki bu seyahat iki günde tamamlanmaktadır. Oysa bir at bu seyahati üç günde bile yapamamaktadır. Atlar gibi tabanlarının altına nal çaktırmaktadırlar. Bu yüzden derileri çok serttir. *Peyklerin* dalakları yoktur, zira onları aldırırlar ve bu işin nasıl olduğunu kimse bilmemektedir. Kendilerine benzeyen başkaları da ortaya çıkmasın diye aralarında bu işi gizli tutmaktadır-

⁹³Angiolello, *Türk Tarihi*, 158.

⁹⁴İlgili eseri için bkz. Giovan Antonio Menavino, *Türklerin Hayatı ve Âdetleri Üzerine Bir İnceleme*, Çev. Harun Mutluay, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011).

⁹⁵Menavino, *Türklerin Hayatı ve Âdetleri Üzerine Bir İnceleme*, 98-99.

lar.⁹⁶

Fransa kralı II. Henri tarafından görevlendirilen ve Fransa'nın İstanbul'daki büyükelçisi Aramon Senyörü Gabriel de Luetz'in 1551'de başlayan ikinci büyükelçilik görevi esnasında onun maiyetinde bulunan Nicolas de Nicolay, 16. yüzyıl ortalarında Kanuni dönemi üzerine önemli bilgiler sunmaktadır. Nicolay, eserinde yer verdiği çizimlerle kendisinden önce gelen Fransız oryantalistler Guillaume Postel⁹⁷ ve Pierre Belon'un çalışmalarını daha ileriye götürmüştür. Askeri düzene dair bilgiler aktarırken özellikle Yeniçeriler üzerinde durmuş ve bunlar arasında yer alan solaklara da yer vermiştir. Bu birlikler, en güçlü, en yetenekli ve en iyi ok atan kişiler arasından seçilerek oluşturulmuştur. Silah olarak pala taşımışlar, oklarını ve altın yaldızlı bir yayı da ellerinde her an hazır bir şekilde tutmuşlardır. Padişah sefere ya da camiye giderken ikişerli gruplar halinde onun emniyetini sağlamışlardır. Padişaha asla sırtlarını dönmemişler, sağlam olanlar padişahın solundan, solak olanlar ise sağından yürümüştür.⁹⁸

Nicolas de Nicolay, solaklardan sonra, yine padişahın maiyetinde yer alan *peykleri* etraflıca tasvir etmiştir. Aktardığı bilgilere göre; Padişahın yanında bulunan hizmetkârlar arasındaki solaklar gibi, padişahın emrinde kırk İranlı hizmetçi daha yer almıştır ki bu kişilere Osmanlı Türkçesinde *peyk* denilmiştir. Her bir *peyk*, günde sekiz ila on akçe kazanmıştır. Kendilerine, yılda iki kez farklı renklerde saten veya damasko kumaştan elbiseler verilmiştir. Elbiseleri kısa olup, ön tarafında yarım daire şeklinde bir cep bulunurken, arkası ise dize kadar uzanmaktadır. İçlerine beyaz, ince gömlekler giymişler ve üzerine taftadan yapılmış bir kaftan eklemiştir. Kaftanları, bir kemerle toptasalar da dizlerine kadar inmektedir. Başlarına "üsküf" adı verilen, altın yaldızlarla süslenmiş sarıklar takmışlardır. Sarıklar değerli taşlar ile süslenmiştir. Sarıkların en tepesinde, tavus kuşu ve çeşitli kuşların tüyleriyle süslenmiş bir sorguç yer almaktadır. Bel çevrelerine ipek ve altın işlemeli geniş kuşaklar sarmışlardır. Bu kuşak, üç kez vücutlarına dolanacak kadar uzundur. Kuşaklarında fildişi veya balık kemiğiyle süslenmiş bıçaklar taşımışlardır. Bir ellerinde "anagiach" denilen küçük bir balta, diğer ellerinde ise içi akide şekeriyle dolu bir mendil bulunmuştur. Koşarken bu şekerleri ağızlarına atarak susuzluklarını gidermişlerdir.⁹⁹

⁹⁶Menavino, *Türklerin Hayatı ve Adetleri Üzerine Bir İnceleme*, 99.

⁹⁷Guillaume Postel (1510-1581), Rönesans devrinin en önde gelen şarkiyatçı ve seyyahlarından biridir. "De la République des Turcs" (1560) adlı eseri bu anlamda önemlidir. Osmanlı Devleti'nin başlangıç ve gelişmesini, teşkilât yapısını ortaya koymaktadır. Bkz. Guillaume Postel, *De la République des Turcs: Et là où l'occasion s'offrira, des meurs et loy de tous Muhamedistes*, (Poitiers: Enguibert de Marnef 1560).

⁹⁸Nicolas de Nicolay, *Muhteşem Süleyman'ın İmparatorluğunda*, Ed. Marie- Christine Gomez- Geraud Stefanos Yerasimos, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2014), 204.

⁹⁹De Nicolay, *Muhteşem Süleyman'ın İmparatorluğunda*, 206-207.

Resim 9. Nicolas Nicolay'ın Seyahatnamesinde Peyk¹⁰⁰

Nicolay'ın verdiği bilgiye göre *peyker*, padişahın önünde durmadan koşuşturmuşlar ve hiç dinlenmemişlerdir. Eğer yol üzerinde güzel bir çimenlik ya da hoş bir alan bulurlarsa, padişaha doğru yüzlerini dönerek yüksek sesle "Alau daicherim" diye bağırılmışlardır ki bu ifade, "Tanrı padişahın gücünü ve sağlığını uzun süre korusun!" anlamına gelmiştir. Bu çevik *peyker*, koşma yeteneklerinden dolayı padişahın daha önemli haberlerini taşımak için de kullanılmışlardır. Bir haber ulaştırmaları gerektiğinde, "Savulun, Savulun" diye bağırarak yola çıkmışlar ve gece gündüz durmaksızın, en hızlı atın bile kat edemeyeceği mesafeleri hızla aşmışlardır.¹⁰¹

Nicolay, *peyker*in koşma kabiliyetleriyle ilgili çeşitli anlatıların da olduğuna yer vermiştir. Zira *peyker*in birçoğunun dalaklarını aldıkları ya da genç yaşta dalakla beslendiklerini öğrenmiştir. Bu anlatılan hikâyeler saray çevresinde yaygın olmakla birlikte bu duruma Jean Antonio Menavino gibi eski saray esirleri de tanıklık etmiştir:

Bu hizmetçilerin dalaklarını aldıkları veya gençliklerinde dalakla beslendiklerine, ancak bunu kimseye söylemeyip gizli tutmayı tercih ettiklerine kesin gözüyle bakılır. Ben ise, duyduklarımı size aktarıyorum; doğru olup olmadığını sınamakla uğraşmak istemiyorum. Çünkü kendi gözümle görmedim. Bununla birlikte, Konstantinopolis'te konuştuğum birçok kişi, bunu bana aktardı. Ayrıca Bayezid döneminde, genç yaşında sarayda esir olarak yaşayan Ceneviz Jean Antonio Menavino da aynı şeyi söyler.¹⁰²

Nicolay, geçmişteki *peyker* hakkında da birtakım bilgiler paylaşmıştır. Nitekim bu *peyker*in kendi dönemindekilerden çok daha farklı olduklarını belirtmiştir. Zira eski Türk hükümdarlarının hizmetinde bulunan *peyker*, antik dönem Yunan ve Asya adetlerine uygun olarak yalınayak koşmuşlardır. Ayak tabanlarına nal

¹⁰⁰De Nicolay, *Muhteşem Süleyman'ın İmparatorluğunda*, 211.

¹⁰¹De Nicolay, *Muhteşem Süleyman'ın İmparatorluğunda*, 207.

¹⁰²De Nicolay, *Muhteşem Süleyman'ın İmparatorluğunda*, 207-208.

çakıldığı belirtilirken, bunun uzun süreli bir pratik olduğu aktarılmıştır.¹⁰³

Resim 10. Padişahın Hizmetçisi Bir Peyk¹⁰⁴

Nicolay, eski dönemdeki *peyker*in başlıklarının da kendi dönemindeki *peyker*lerden farklı olduğunu aktarmıştır. Zira altın yaldızlı ince bir kumaş veya kadife ile kaplanmış, üzerine devekuşu tüyleri eklenmiştir. Bu hizmetçilerin hızı öylesine meşhurdur ki iki gün ve iki gecede İstanbul'dan Edirne'ye gidip dönebilmişlerdir. Bu mesafe, atla dört gün sürecek bir yolculukken, ancak *peyker*ler bu mesafeyi daha kısa sürede tamamlamışlar, hanelerde veya kervansaraylarda konaklamışlardır.

Nicolay'a göre, eski Türk hükümdarları döneminde, *peyk* olarak adlandırılan hizmetçilerin yaşam biçimleri, giyimleri ve gelenekleri, modern zamanlardaki *peyker*lerden oldukça farklıdır. Antik Yunan ve Asya adetlerine uygun olarak bu *peyker*ler yalınayak yürümüşler ve koşmuşlardır. Ayaklarına herhangi bir ayakkabı ya da benzeri bir şey giymemişlerdir. Tabanlarına nal çaktırdıkları, atlar gibi koşabildikleri anlatılagelmiştir. O kadar kalınlaşmış nasırlara sahip olmuşlardır ki nallar ve çiviler ayaklarına kolayca monte edilebilmiştir. Nicolay, bu iddiayı ilk duyduğunda zor inanmıştır. Ancak, saray dışında yaşayan bazı *peyker*lerin bu geleneği hâlâ sürdürdüğünü bizzat görmüştür. Edirne'de bir *peyker*in ayak tabanlarının çok kalın olduğunu gözlemlemiştir. Zira keskin bir bıçak bile bu kalın nasırları delip geçememiştir. Eski *peyker*ler, sadece nallarıyla da dikkat çekmemişlerdir. Ağzlarında atların gemi gibi bir gümüş bilye taşımışlar ve bunun delikleri sayesinde nefeslerini düzenlemişlerdir. Aynı zamanda, nefeslerini ferah tutmak ve tatlarını korumak için bu bilyeleri kullanmışlardır. Geniş kemerlerine taktıkları ziller, her hareketlerinde melodik sesler çıkarmıştır. Bu durum

¹⁰³De Nicolay, *Muhteşem Süleyman'ın İmparatorluğunda*, 206-208.

¹⁰⁴De Nicolay, *Muhteşem Süleyman'ın İmparatorluğunda*, 207.

Marc Paule'nin, Tatar İmparatoru Kubilay Han'ın ulakları hakkındaki anlatımlarını hatırlatmıştır. Çağdaş *peyker* gibi, eski *peyker* de bir ellerinde baltalarını taşırken, diğer ellerinde gül suyuyla dolu küçük şişeler bulundurmışlardır. Karşılaştıkları kişilere bu sudan serpererek, küçük miktarlarda para toplamışlardır.¹⁰⁵

Nicolay, *peyker*in giyimlerinin de dikkat çekici olduğunu belirtmiştir. Başlıkları, "meulai" olarak adlandırılmış ve simli kumaşlar yerine altın yıldızlı ince kumaşlarla ya da kadifeyle kaplanmıştır. Başlıklarının üst kısmı devekuşu ya da başka nadir bulunan kuşların tüyleriyle süslenmiştir. Bu hizmetçilerin hızları, adeta insanüstü bir düzeyde olmakla birlikte, iki gün ve iki gece içinde İstanbul'dan Edirne'ye gidip döndüklerine inanılmıştır. Bu mesafe, normal şartlarda bir atla dört gün sürecek bir yolculuktur. Yolculuk sırasında *peyker* genellikle sabahın erken saatlerinden öğleye kadar yol almışlar, daha sonra yolculuklarına ara vermişlerdir. Yolculukları sırasında konaklayacakları yerler, kervansaraylar olmuştur. Bu yerler büyük bir tahıl ambarı ya da samanlığa benzemektedir. Doğu'da oteller bulunmadığından, *peyker* yolculukları sırasında doğada, nehir ya da çeşme kenarlarında mola vermişlerdir. Yanlarında getirdikleri pastırmaları yemiş, temiz su içerek dinlenmiş ve daha sonra yollarına devam etmişlerdir.¹⁰⁶

Resim 11. Padişahın Emrindeki Peyk ve Giyim Tarzı¹⁰⁷

Monsieur D'Aramon, Fransa Kralı I. François tarafından 1547 yılı başında Kanuni Sultan Süleyman dönemi İstanbul'una büyükelçi olarak görevlendirilmiştir. İstanbul ve Anadolu'da gündelik hayatı, Türklerin yaşamını, sarayı, ordunun düzen ve işleyişini gözlemlemiş ve detaylarıyla paylaşmıştır. Padişahın gezi veya sefer dolayısıyla hareket etmesiyle birlikte yanında yer alan görevlilere dair bilgiler aktarmıştır. Nitekim padişah sefere çıktığında yahut bir şehirden diğerine giderken, yeniçeriler onun etrafında yürüyerek yol almışlardır. Her biri arkebüz, palas yahut kılıç taşımıştır. Ayrıca, yine yürüyerek yol alan *solaklar* isminde başka birlikler de vardır ki bunlar yay ve ok taşımışlardır Uşakların, yani *peyker*in ise ellerinde sadece baltaları vardır. Bu hizmetli grubunun her birinden yaklaşık üç yüz tane bulunmaktadır.¹⁰⁸

¹⁰⁵De Nicolay, *Muhteşem Süleyman'ın İmparatorluğunda*, 209.

¹⁰⁶De Nicolay, *Muhteşem Süleyman'ın İmparatorluğunda*, 210.

¹⁰⁷De Nicolay, *Muhteşem Süleyman'ın İmparatorluğunda*, 211.

¹⁰⁸Jean Chesneau, *D'Aramon Seyahatnamesi Kanuni Devrinde İstanbul-Anadolu Mezopotamya*, Çev. Işıl Erverdi, (İstanbul: Dergâh Yayınevi, 2012), 35.

1546 yılında Osmanlı Devleti'ne elçi olarak görevlendirilen Gabriel d'Aramon'un elçilik heyetine katılan Fransız tabiat bilimcisi Pierre Belon, 1547 yılında İstanbul'a gelmiş, 1547-1549 yıllarında Osmanlı coğrafyasında bulunmuştur. Konumuzla ilgili olarak *peykerin*, ihtişamlı bir görüntü sergilemelerini sağlayan süslü kıyafetlerine dair bilgiler sunmaktadır. Özellikle başlarındaki sorguçların olağanüstü olduğunu, bunların devekuşu ve *rhintaces* [cennetkuşu] denilen kuşun tüyleriyle bezendiğini ve horoz büyüklüğündeki cennetkuşu tüyelerinin bir başlıkta toplu halde çok güzel bir görüntü oluşturduğunu belirtmiştir. Güzel görünen devekuşu tüyelerinden başka, başın tepesinden bele doğru uzanan bir sorgucun sarktığını, bu sorgucun neredeyse yere kadar uzandığını ama değmediğini, böyle süslenmiş kimseleri gören birinin de dev gördüm zannettiğini ifade etmiştir.¹⁰⁹ Dolayısıyla, bu sorguçların onların bedensel görünümünü gayet ihtişamlı gösterdiğine işaret etmiştir.

On altıncı yüzyılda Türklere esir düşen bir İspanyol'un anılarında *solaklar* ve *peyker*den bahsedilmiştir. *Solaklar* için yaya askerler tabiri kullanılmıştır. Daha sonra ulaklara yer verilmiş, bunların haberleri ilgili yere ilettikleri, ellerindeki bir vesika ile binek hayvanı da elde edebildikleri belirtilmiştir. Fakat burada asıl konu olarak, padişahın emirlerini götüren 100 kadar İranlıya yer verilmiş ve bunların işinin en iyileri olduğu vurgulanmıştır. Zira bunlar *peyk* adı verilen görevlilerdir. İçlerinden birinden, dalakları olmadığına dair bilgi de edinilmiştir. Bu pek inandırıcı gelmemekle birlikte dalaklarını ne için aldıkları da öğrenilememiştir. Ayakları çıplak, üstlerinde diz kapaklarına kadar inen yeşil ipekli gömlek, başlarında şeker külâhına benzeyen ve yürürken ses çıkaran çingiraklı gümüş bir kemerle bir ellerinde biraz nöbet şekeri, bir ellerinde gül suyu, hoplayıp zıplayarak ve rasgeldiklerine gül suyu serperek yol almışlardır. Padişahın istediği yere bunlardan birinin gönderilmesi söz konusu olmuştur. Ayrıca *peykerin*, 25-30 fersah yol aldıkları belirtilmiştir. Hatta Sinan Paşa'nın *peykinin* İstanbul-Edirne arasını bir günde gittiği, ertesi gün de döndüğü ifade edilirken, iki şehrin arasındaki mesafenin 30 fersahtan da fazla olduğu ileri sürülmüştür.¹¹⁰

Resim 12. Osmanlı Yaya Postacısı Peyk (Soldan Üçüncü)¹¹¹
Jan Birindizi-Topkapı Sarayı

¹⁰⁹Pierre Belon, *Pierre Belon Seyahatnamesi, İstanbul ve Anadolu gözlemleri, 1546-1549*, Çev. Hazal Yalın, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2020), 165.

¹¹⁰Manuel Serrano Y. Sanz, *Türkiye'nin Dört Yılı 1552-1556*, (Manuel Serrano Y. Sanz'ın yayımladığı el yazmasından Çev. Aysel Kurutluoğlu), (Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul ty.), 114-115.

¹¹¹*Geçmişten Günümüze Posta*, Komisyon, (Ankara: PTT genel Müdürlüğü Yayınları, 2007), 101.

İspanyol seyyah, Padişahın gezmeye ya da camiye giderken binlerce atlıyla değil, daha küçük bir grupla hareket ettiğini belirtmiştir. Özellikle Ayasofya Camii'ne olan mesafenin oldukça kısa olduğunu, bu nedenle on bin atının sığamayacağını vurgulamıştır. Padişahın en fazla 300 atlı ve 300 piyade ile camiye gittiğini ve daha büyük bir sayının abartı olduğunu savunmuştur. Sarayın adamlarının rengarenk ipek ve işlemeli kıyafetleriyle dikkat çektiğini, özellikle solakların kendilerini daha da boylu gösteren uzun sorguçları ve yeniçerilerle birlikte düzenli yürüyüşleriyle öne çıktıklarını eklemiştir.¹¹²

Hans Dernschwam, 1553-1555 yılları arasında kaleme almış olduğu *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*'nde padişahın maiyetine yer verirken, *peyker* hakkında da bilgiler aktarmıştır. Nitekim verdiği bilgiye göre padişahın, *peyk* olarak adlandırılan birçok muhafız ve ulak grubu bulunmaktadır. Bu kişiler, dar ve renkli kıyafetler giymekte, başlarında bakır veya gümüş işlemeli başlıklar (üsküf) taşımaktadırlar. Padişahın yanında koşarak ilerleyen bu muhafızların yanı sıra, padişahın ok ve yay taşıyan 200'den fazla yeniçeri askeri de bulunmaktadır. Bu askerlere de *solak* denmektedir. Padişahın arkasında, "müteferrikalar", çavuşlar, beyler ve paşalar, büyük beyaz kavuklarıyla at üzerinde yer almaktadır. Çoğu, başlarında geniş bantlı, altın işlemeli, uzun ve kırmızı renkte "zerrin külah" denilen başlıklar giymektedir. Bu görevlilerin tamamı, çeşitli milletlerden devşirilen Hıristiyan çocuklarından yetişmektedir. Ancak bu kişilerin hiçbiri kendilerinin asıl dinlerine dair bilgi sahibi değildir, hepsi sıkı bir disiplin altında yetiştirilmiştir. Eski Roma'da olduğu gibi, bu kişiler düzgün ve zarif bir yürüyüş tarzına sahiptir ve şık kıyafetler giymektedirler. Bu kişiler, padişahın ve paşaların maiyetini oluşturmaktadır. Yeniçeriler, padişahın muhafız birlikleri arasında yer alır ve onların giysi tarzı diğer gruplardan farklıdır. Rumlar, Yahudiler, Frenkler ve Türklerin, yeniçerilerin giydiği kolsuz üstlükleri giymeleri yasaktır. Bu yasağa uymayanlar, yakalandıkları takdirde para cezası veya dayakla cezalandırılırlar. Bu düzenleme, Sultan Süleyman'ın babası Sultan Selim döneminde getirilmiş ve daha sonra Rüstem Paşa tarafından uygulanmaya devam edilmiştir. Benzer şekilde, Hıristiyanların, Yahudilerin ve Türklerin, Alman veya Fransız tarzı dar pantolonlar giymesi de yasaklanmıştır. Bunun yerine, geniş ve çoban pantolonlarına benzeyen şalvarlar giymeleri gerekmektedir.¹¹³

Şalvar, genellikle diz hizasına kadar uzanmakta ve basit kumaşlardan yapılmaktadır. Çorap yerine, düz tabanlı ve renkli konçlu lapçın denilen bir ayakkabı tercih edilmekte, bunun üzerine de demir çivili kunduralar giyilmektedir. Bu kunduralar gerektiğinde kolayca çıkarılabilmekte ve yeniden giyilebilmektedir. Yeniçeriler, diz altına kadar inen ve Macar stili bir paltoya benzeyen kıyafetler giymektedir. Ayak bileklerinde, kunduralarını sıkılaştıran veya gevşeten bir toka bulunmaktadır. Bu düzenlemeler, özellikle köylü tarzı bir giyimi yansıtsa da kurallara uymayanlar cezalandırılmaktadır. Padişahın kapıcıları ise en yetenekli yeniçeriler arasından seçilmektedir. Bu kapıcılar, başlarına altın şeritli kırmızı zerrin külah giymekte ve bu kıyafet, bir güveyi andırmaktadır. Hem askerler hem de paşaların muhafız birlikleri, bu kapıcıların önünde düzenli bir şekilde yürümektedir. Onların kıyafetleri, kıymetli kumaşlardan yapılmış uzun kaftanlar ve renkli ipek ceketlerden oluşmaktadır. Alelade yeniçeriler ise daha sade ve uzun ceketlerle yetinmektedir. Şeyhülislam gibi önemli din adamları veya paşalar, haftanın belirli günlerinde saraya geldiklerinde, kapıcılar ellerinde gümüş bastonları ile onları karşılar ve gidecekleri yerlere yönlendirirler. Padişah ise kafes arkasında oturmakta ve olan biteni izleyip konuşmaları dinlemektedir, ancak kimse onu görme imkânına sahip değildir. Padişahla görüşmek isteyenler, bizzat huzura çıkarılmaktadır.¹¹⁴

1573 yılında Osmanlı topraklarını ziyaret eden Philippe du Fresne-Canaye, ziyaret ettiği şehirler hakkında hem daha önceki döneme dair hem de kendi zamanındaki duruma dair önemli bilgiler paylaşmaktadır. Osmanlıların devlet telakkisine ve sistemine dair edindiği bilgileri aktarmaktadır. Fransız elçilik heyetinin

¹¹²Sanz, *Türkiye'nin Dört Yılı 1552-1556*, 116.

¹¹³Hans Dernschwam, *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, Çev. Yaşar Önen, (Ankara: Kültür Bakanlığı, 1992), 91.

¹¹⁴Dernschwam, *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, 92.

maiyetinde İstanbul'a gelirken, onlarla birlikte Sultan II. Selim'in huzuruna da çıkmıştır. Heyetin kabul edilmesi esnasında yakından gözlem yapma imkânına da erişmiştir. Bu bağlamda padişahın hemen yanında yer alan *peyklere* de dikkat çekmiştir. Nitekim onlara dair şu bilgileri aktarmıştır:

Padişahın hizmetkârlarından *peyker* de alay içinde yer almıştır. Bunların gümüşten işlemeli yuvarlak, çok yüksek, oturak biçiminde, hemen hemen tamamı çok ince firuzelerle kaplanmış başlıkları vardır. *Saie'leri* [kaftanları] tıpkı solakları gibi kısa ve incedir. Tuhaf renklerde, desenli gömlekler giymişlerdir. Kuşaklarında, yaldızlı ve mavi gümüş kınları içinde duran, oldukça geniş ve biraz eğri saldırmaları vardır. Saldırmaların sapı, bembeyaz balina kemiğinden yapılmıştır. Bunların biraz gerisinden padişah gelmektedir. Padişah, tirşe renginde saten bir dolman¹¹⁵ ve koyu kırmızı ipekle damasko gibi bütünüyle işlenmiş altın ve gümüş bir kaftan giymiştir.¹¹⁶

Fresne-Canaye, *peykerin* süratli olmaları ve uzun mesafe gidebilmeleriyle ilgili olarak, *peykerin* dalaksız olduklarını, küçük yaşlarında dalaklarını kestirdiklerini ve daha sonra bazı içeceklerden vazgeçtiklerini aktarmış, hatta bu bilginin doğruluğuna da vurgu yapmıştır. Çünkü yorgunluğun yalnızca dalaktan geldiğini ve ondan kurtuldukları anda artık yorulmayacaklarını deneyerek öğrendiklerini belirtmiştir. Bunların gerçekten de Fransız dilinde *dératés* (dalağı alınmış) adı verilen kişiler olduğuna dikkat çekmiştir.¹¹⁷ Dolayısıyla *peyker* çok hızlı ve uzun süre koşmaya alıştırmış atletik insanlar oldukları için Fresne Canaye da bu değerlendirmeleri yapmıştır.

1546-1612 yılları arasında yaşamış olan Stephan Gerlach, İstanbul'a elçi olarak gönderilen Sonnegk ve Preyburg Kontu David Ungnad ile beraber, sefaret heyetinin Protestan vaizi olarak gelmiş ve beş seneden fazla burada kalmıştır. Kaleme aldığı eseri, 16. yüzyıl İstanbul'una ışık tutmakta, hükümdar, hanedan, saray, Müslim ve gayrimüslim halkın yaşamı hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Gerlach, elçilerin Türk hükümdarının maiyetindeki üst düzey görevlilere ve tercümanlara sundukları armağanların dökümüne detaylı bir şekilde yer vermiştir. Bunların içerisinde *solak* ve *peyk* adlı görevliler de yer almıştır. Bu bağlamda aktardıkları şu şekildedir: İmparatorun elçisini kente gelişinde karşılayan çavuşa 50 taler, Aynı vesileyle çavuşbaşıya 25 taler, ulufecibaşıya 25 taler, Padişah ve Mehmed Paşa tarafından gönderilen yemekleri getirenlere 25 taler, kapıdaki nöbetçilere ve diğer hizmetkârlara 100 taler verilmiştir. İmparatorun, padişaha ve Mehmed Paşaya gönderdiği mektupların konduğu sırmalı kumaştan yapılma ince uzun kese için (padişah ve Mehmed Paşa da imparatora yazdıkları mektupları böyle sırmalı dokumadan yapılma bir keseye yerleştirmişlerdi) ve padişaha, paşalara ve diğer bazı kimselere verilecek armağanların ve paraların konduğu meşin torbalar için 20 taler verilmiştir. Piyale Paşa'nın kapıcılarına ve diğer hizmetkarlarına; adet olduğu üzere verilen 50 taler, Ahmed Paşa'nın kapıcılarına 50 taler, Mehmed Paşa'nın kapıcılarına 50 taler, Mustafa Paşa'nın kapıcılarına 50 taler, Sinan Paşa'nın kapıcılarına 50 taler, Padişahın başkapıcısına 25 taler, Çavuşbaşıya para olarak 25 taler, aynı kişiye iki Sırp giysisi.

¹¹⁵Burada kaftan demek daha yerinde olurdu, çünkü dolman daha kaba kumaştan yapılır ve padişahlar dolman giymezler.

¹¹⁶Philippe du Fresne-Canaye, *Fresne- Canaye Seyahatnamesi 1573*, Çev. Teoman Tunçdoğan, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2017), 80-81.

¹¹⁷Fresne-Canaye, *Fresne- Canaye Seyahatnamesi 1573*, 80.

Kumaşın ı arşını 90 akçe olmak üzere 12 arşın kumaş karşılığı 54 taler, Çavuşlara toplam olarak 25 taler, İç kapıların nöbetçilerine 25 taler, Kapı nöbetçilerinin kahyasına 25 taler, Padişaha verilecek armağanların teslimine dek saklanması için görevli nöbetçiye 25 taler, Nassalagziye (gemileri yöneten) 12,5 taler, Nassarassiyeye (gemici) 1 duka ya da 1,5 taler, Solaka 2 duka ya da 3 taler, *Peyke* 1 duka ya da 1,5 taler, Sakaya 1 duka ya da 1,5 taler, Zağarcıya 1 duka ya da 1,5 taler, Segmene 1 duka ya da 1,5 taler, Samsoncuya 1 duka ya da 1,5 taler, Turnacıya 1 duka ya da 1,5 taler, Kurtçuya 1 duka ya da 1,5 taler, Aslancıya 1 duka ya da 1,5 taler, en dış kapıların bekçilerine 2 duka ya da 1,5 taler, Çalgıcılara 2 duka ya da 3 taler, Mehterbaşına 15 taler, Hazine muhafızına 3 taler, Enderun ağasına dört giysi, iki Sırp giysisi, ikisi Şam kumaşından, arşını 90 akçe olmak üzere her biri için 12 arşın kumaş 108 taler verilmiştir.¹¹⁸

Gerlach'ın 1 Ocak 1574'de şahit olduğu "Cuma selâmlığı" resmî geçidi, padişahın görkemli bir maiyetle camiye gidiş ve dönüşü, İstanbul'da hemen her hafta yaşanan önemli olaylardandır. Padişahın (II. Selim) muhteşem kıyafeti, kıymetli taşlarla süslü altın koşum takımı aynı şekilde zengin giyim içindeki duruşu, bütün bunlar hükümdarın meşruiyetini belgeleyen görselliklerdir. Aynı zamanda Müslim ve gayrimüslim her türlü halk için doğrudan adalet istemenin de bundan iyi fırsatı olmamıştır. Yol boyunca uzatılan dilekçeler solaklar tarafından toplanmış ve gereği görülmek üzere ilgililere teslim edilmiştir. Gerlach, "Türk, Yahudi ve Hıristiyan, her kim olursa olsun ve ne arz etmek istiyorsa, dileğini iletmek için işte bu Cuma selâmlığını bir fırsat bilir" diye kaydetmiştir.¹¹⁹

Gerlach, 8 Şubat 1577 tarihinde de padişahın (III. Murat) yine görkemli bir alayla camiye gitmesine tanıklık etmiştir. Padişah, sağ yanına Mehmet Paşa'yı almıştır. Dönüşte padişahın yanında ilerleyen Ahmet Paşa, bir süre sonra padişahın önüne geçmiştir. Padişahın arkasından hatta hemen hemen yanı sıra yürüyen iki *solak* da sonradan padişaha vermek üzere arzuhalleri teslim almıştır.¹²⁰

Gerlach, sabah erken saatte yola çıkan iki *peykten* bahsetmektedir. *Peyklerden* birinin Silivri'ye, diğerinin daha uzak bir yere giderek akşam üzeri geri döndüklerini aktarmıştır. Hatta döndüklerinde dinlenmelerine de izin verilmeyerek gece yarısına kadar yürütüldüklerini, onlara refakat eden atlıların yüzlerine koşu sırasında su (gül suyu) serptiklerini yazmıştır.¹²¹

Gerlach, 9 Temmuz 1576 tarihinde padişahın iki *peykinin* performansına tanıklık etmiştir. *Peykler* bir koşu yarışması yapmışlar, biri Silivri'ye diğeri ise Çorlu'ya doğru koşup tekrar İstanbul'a dönmüşlerdir. Ödül olarak 400 duka almışlardır. Paşalar da onlara hem para hem de elbise armağan etmiştir.¹²²

Gerlach, 7 Şubat 1577 tarihinde padişah alayının geçişine tanıklık ederken, Şemsi Paşa'dan sonra seyisbaşı ve ondan sonra da *peykleri* görmüştür. En nihayetinde de atının üstünde padişah görünmüştür. Sarığının önünde ve arkasında siyah balıkçıl kuşlarının tüylerinden yapılmış 3 sorguç vardır. Üzerine sırma ipliklerle dokunmuş bir kumaşla kaplanmış güzel bir kürk giymiş, parmaklarına değerli yüzükler takmıştır. Kılıcı som altından olup değerli taşlarla bezenmiştir. Arkasından 2 iç oğlanı gelmiş, onları da Hristiyan ailelerden alıp buraya getirdikleri ve devamlı sarayda tuttıkları diğer çocuklar takip etmiştir.¹²³

Gerlach, 10 Haziran 1577 tarihinde *peyk* olarak alınacakların geçmesi gereken bir deneme sınavıyla karşılaşmıştır. Nitekim iki *peyk*, İstanbul Atmeydanı'ndan sabah erkenden yola çıkmış, biri Silivri'ye, diğeri ise ondan daha uzak bir yere koşmuştur. Akşam saat beş-altı civarında da geri dönmüşlerdir. Koşu sırasında onlara

¹¹⁸Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1573-1576*, C. I, Ed. Kemal Beydilli, Çev. Türkis Noyan, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007), 85-86.

¹¹⁹Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1573-1576*, C. I, 29-30.

¹²⁰Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1573-1576*, C. II, Ed. Kemal Beydilli, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007), 524-525.

¹²¹Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1573-1576*, C. II, 596-597.

¹²²Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1573-1576*, C. I, 386-387.

¹²³Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1573-1576*, C. II, 523-524.

atlılar eşlik etmiştir. Bunların, ara sıra *peykerin* üzerlerine su serpen, karşılarına bir engel çıkmaması için yol açan ve muhtemelen hakemlikle de yükümlü görevliler oldukları düşünülmektedir. Burada Gerlach'ın ilgisini çeken şey ise *peykerin* koşmaya başladıkları anda bir başka koşucunun, koşuya çıkanlar geri dönünceye kadar Atmeydanı'nın çevresinde hiç durmadan koşarak daireler çizmesi olmuştur. Daha sonra üç *peyk* birlikte meydanın etrafında dört tur daha atmıştır. Koşucular geri döndüklerinde oturmalarına izin verilmemiş, gece yarısına kadar yürümeye devam ettirilmişlerdir. Zaman zaman da onların ayaklarından asılmaları söz konusu olmuştur. Gerlach'ın belirttiğine göre bu uygulama, onların ölmemeleri için yapılmıştır. *Peykerin* koşuları süresince, davullar zurnalar çalınmıştır. Atmeydanı'nda bir çadır kurulmuş, gelene geçene şerbet ikram edilmiştir. Gerlach'ın verdiği bilgiye göre, her yıl bir veya dört kişi böyle bir deneme sınavından geçirilmiştir.¹²⁴

Resim 13. Sol baştan Solak, Acemioğlan ve Peyk

1578-1581 yıllarında İstanbul'da bulunan Solomon Schweigger de *peyklere* yer vermiştir. Onların görevleri ve özelliklerine dair birtakım bilgiler aktarmıştır. Hatta solak, acemioğlan ve *peykin* birlikte yer aldığı bir de görsel paylaşmıştır. Ona göre, görselde de yer verdiği *peyker* (Resim 13), çok hızlı koşabilen görevlilerdir. Bunlar bir atlının üç günde gideceği yoldan daha fazlasını iki günde kat etmişlerdir. Padişah yola çıktığı zaman solakların arasında yer almışlardır. Sayıları yaklaşık olarak 40 kadardır. Başlarında altın ve gümüşle bezenmiş başlıkları vardır. Padişah bir haber göndereceği zaman, hemen yakında bulunmaları ve haberi hiç bekletmeksizin yerine ulaştırmaları gerekmiştir.¹²⁵

Reinhold Lubenau, III. Murat'ın (1546-1595) padişah olduğu dönemde Osmanlı topraklarına gelmiştir. 1587'de Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'nun Osmanlı Devleti'ne yolladığı elçi Dr. Bartholomos Petz'in heyetinde eczacı olarak yer almıştır. Türk kültürü ve Osmanlıların yaşayışları hakkında detaylı bilgiler paylaşmıştır. Türk sultanının sefere, ava veya camiye gitmek üzere sarayından çıktığında, yanında hangi görevlilerin yer aldığını detaylarıyla aktarmıştır. Nitekim böyle bir merasimde 500 kadar keskin nişancı ve *solak* denilen yaya askerlerin hemen padişahın etrafında yer aldığını belirtmiş ve devamında kıyafetlerine ve silahlarına dair şu bilgileri paylaşmıştır:

¹²⁴Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1573-1576*, C. II, 596-597.

¹²⁵Solomon Schweigger, *Sultanlar Kentine Yolculuk 1578-1581*, Çev. S. Türkis Noyan, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004), 182-184.

Bunlar gösterişli ve deneyimli savaşçılardır. Bulunabilen en kıvrak, becerikli ve düzgün gençler bu göreve atanmışlardır. Seyyah onları ilk gördüğümde kardeş olduklarını sanmıştır. Hepsinin uzun sarı sakalları vardır. Başlarına hemen hemen devşirme yeniçerilerinkine benzeyen çuhadan yapılmış çepeçevre sırmayla bezenmiş bir serpuş geçirmişler ve üzerine bir demet tavus kuşu tüyü takmışlardır. Gösterişli bir ipek kaftan giymişlerdir. Kaftanın etek uçlarını kuşaklarının arasına sokmuşlar ve böylece daha çabuk hareket etmek ve koşmak olanağına sahip olmuşlardır. Kaftanın altından incecik saydam pamukludan yapılmış beyaz gömlekleri görünmektedir. Omuzlarının birinde sağlam bir yay ve bir avuç dolusu ok dolu okluk asılıdır. Bunun dışında başka bir silah taşımamışlardır.¹²⁶

Reinhold Lubenau'nun verdiği bilgiye göre *peyk* adı verilen saray görevlilerinin adedi 40 kadardır. Padişah, bu görevlileri önemli haberlerinin sözlü olarak iletilmesinde kullanmıştır. Anlatılanlara göre çok hızlı koşabilmeleri için *peykerin* dalakları kestirilmiştir. Zira *peyker*, tıpkı bir at gibi hızlı bir şekilde koşabilmişlerdir. Seyyah onları padişahın emrini yerine getirmek üzere koşarken görmüştür. Ağzlarında gümüşten içi boş ve her tarafında delikleri olan bir küreyi tutarak onun içinden geçen havayı solumuşlardır. Ellerinde tuttıkları içi serin su dolu bir cam kupadan koşu sırasında yüzlerine su serpmişlerdir. Lubenau, *peykerin* kıyafetleriyle ilgili olarak da şunları aktarmıştır:

Peykerin başlıkları sırmalıdır [murassa] olup üzerinde boynuz biçiminde altından bir sorguç yer almaktadır. Giysileri sırma ipliklerle dokunmuş kumaştan yapılmıştır. Giysinin önü açıktır ve içinden görünen renkli ipek gömleği kıvrıp kuşaklarının arasına sıkıştırmışlardır. Kuşaklarına yerleştirdikleri güzel bir hançerden başka silah taşımamışlardır.¹²⁷

Polonyalı Simeon, *Polonyalı Bir Seyyahın Gözünden 16. Asır Türkiyesi* adlı eserinde, 1600'lü yıllarda İstanbul ve Anadolu'ya yaptığı seyahati esnasında edindiği bilgileri paylaşmıştır. 15 Şubat 1608 tarihinde yola çıkan Simeon, 10 Eylül'de İstanbul'a varmış ve bir sene kadar burada kaldıktan sonra Ege ve Marmara havzasında bir gezinti yapmıştır. 1611'de Ermeni katolikosunun bir mümessiline refakat ederek Rumeli yolu ile Venedik ve Roma'ya gitmiştir. 1612'de deniz yolu ile dönüşünde İzmir'e çıkarak 1613'de seyahatini Anadolu'nun içlerinden Muş'a kadar uzatmış ve 1614'de tekrar İstanbul'a gelmiştir. 15 Ağustos 1615 tarihinde gemiye binerek Mısır'a ve oradan da kara yolu ile Kudüs'e ulaşmıştır. 1616'da Suriye yolu ile yine Anadolu'ya geçerek 1618 senesinde tekrar İstanbul'a gelmiş ve aynı sene içinde Polonya'ya dönmüştür. Simeon, seyahatnamesinde uğradığı mahallerin topografik, etnik ve iktisadi durumunun, sosyal hayatının çerçevesini çizmiştir.

Simeon, İstanbul'da bulunduğu esnada padişahın Cuma namazı alayına tanıklık etmiş ve merasim düzeni hakkında detaylı bilgiler paylaşmıştır. Bu düzen içerisinde *peykeri*, başlarında gümüş kaplı kavuğa benzeyen yuvarlak miğferli ve yaya postacılar olarak tarif etmiştir. Padişahın Cuma namazına çıkması esnasında maiyetinde yer alan görevlilerin düzenini ve gösterişli manzarayı da şu şekilde aktarmıştır:

...padişah her cuma günü, selâtin camilerinden birine ve ekseriya Ayasofya'ya namaza gitmeye mecbur olup tantana ve debdebe ile yapılan bu gidiş ve gelişlerde kendisine yaya ve atlı askerler, harbe gider gibi kuşanmış ve süslenmiş devlet ricali refakat etmiştir. Bu esnada bütün şehir, padişahı görmek için galeyana gelip binlerce insan sokağa dökülmüştür. Evvelâ, başlarında mücevvez (mücevveze)ler olduğu hâlde üç dört yüz yeniçeri gelerek saray kapısının iki tarafında dizilmiştir. Bunların serpuşları türlü türlüdür. Bazılarının keçesi gümüşlü olmayıp beyaz, bazılarınınki sarı, bir kısmının mücevvezleri ise yaldızlı ve mücevherle süslenmiştir. Padişah sefere çıktığı veya bir yere gittiği vakit yeniçeriler daima yaya olarak önden gitmişlerdir.

¹²⁶Reinhold Lubenau *Seyahatnamesi, Osmanlı Ülkesinde, 1587-1589*, Çev. Türkis Noyan, C. 1, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016), 365.

¹²⁷Reinhold Lubenau *Seyahatnamesi*, 366.

Yeniçerilerden sonra solaklar, çorbacılar ve bunların arkasından da başlarında altın sırmalı sorguçlarla gümüş tulgalar ve ellerinde yaylar olduğu halde atlı yayabaşılar gelmiştir. Bunların ardından, başlarında çok büyük tülbentler olduğu hâlde, altın teçhizatlı, serâser dibalarla, süslü ve gümüş eğerli atlara binmiş çavuşlar ve çavuşbaşılar gelmiştir. Bunları, başlarında gümüş kaplı kavuğa benzeyen yuvarlak miğfer olduğu halde ve yaya olarak *peyker* yâni postacılar takip etmiştir. Bunların arkasından, Arap ve bedevi atlara binmiş olup birbirini tâkîben ağalar, zaimler, paşalar, iki kazasker, müftü ve vezirler gelmiştir. Sonra Vezir-i âzam, arkasından da som altınla mücehhez muhteşem bir ata binmiş Padişah görünmüştür. Padişahın atının eğeri, dikdiki ve diğer takımları, göz kamaştırıran iri inciler ve mücevherlerle süslüdür. Padişahın başında, üzerinde her biri bin yüz kuruş değerinde iki mücevher bulunan çift sorguçlu çok kıymetli bir tülbent vardır. Padişahın tam ardından saçları yüzlerine dökülmüş ve ellerinde balta iri yarı iki korkunç zilifdar aznavor gelmiştir. Bunları da hazinedar ve kızlarağası takip etmiştir. Dolayısıyla padişah böyle gösterişli bir alayla cuma namazına gitmiştir.¹²⁸

Roma-Germen İmparatorluğu elçilik heyetinde imparatorluk elçisini sekreteri olan Crailsheimli Adam Werner, elçilik heyetiyle birlikte 1616 yılının şubat ayında yola çıkmış, ağustos ayında İstanbul'a gelmiştir. Burada bir yıl kalan Werner, Temmuz 1617'de İstanbul'dan ayrılarak Şubat 1618'de ülkesine dönmüştür. İstanbul'da bulunduğu esnada bir cuma günü camiye giden padişah alayının geçişine şahitlik etmiştir. Nitekim padişah, Sultan Süleyman'ın inşa ettirmiş olduğu camide ibadet etmek üzere atına binmiş olarak görkemli bir alayla önlerinden geçmiştir. Bu alayın düzenine dair şunları aktarmıştır:

Önce Padişah'ın geçeceği bütün yollar atlarıyla gelen çavuşlar tarafından temizlenmiş, yollarda biriken halk dağıtılmış ve yollar boşaltılmıştır. Bundan sonra 130 kadar başka çavuş ve 16 çorbacı ikişer ikişer sıra olarak dizilmişler, onları yaklaşık 3000 kadar silahsız yeniçeri izlemiştir. İnsanlarla dolu olan sokaklarda onların geçişi esnasında bir sessizlik hâkimdir. Bu grubu atları üstünde üç yeniçeriağası ve Türklerin eşrafından 150 kişi takip etmiştir. Vezirler, paşalar ve beyler üçer üçer on sıra halinde ilerlemişlerdir. Daha sonra Padişah'ın üstleri örtülmemiş 12 has atı ve has atların semerlerini, koşum takımlarını, üzerlerine örtülen Zapra [çaprak] denen, altın gümüş ve değerli taşlarla işlenmiş örtüleri götüren 12 seyis, yan taraflarına asılı palaları ve bozdoğanları olduğu halde alaya katılmışlardır. Bütün bu süsler ve takılar tonlarca altın değerindedir. Arkalarından has ahırlardan ve atlardan sorumlu olan İmrahor tek başına ilerlemiştir. Onu ikişer ikişer on sekiz sıra halinde *peyk* adı verilen hizmetkârlar izlemiştir. *Peyker*in başlarında gümüş renkli, Fransızlarınkine benzeyen fakat kenarsız yüksek serpuşları vardır. Bunların ön tarafında bulunan kısa bir boru biçimindeki takının içine tavus tüyleri yerleştirilmiştir. Üzerlerine giydikleri *tolimanların* önü açıktır. İçindeki güzel pamuklu gömleğin etekleri aşağıya sarkmıştır. Arkalarından 100 kadar yaya *solak* gelmiştir. Başlarındaki sivri beyaz keçe külahın üzerine demet halinde kuş tüyleri takılmıştır. Ellerinde sedef kakmalı güzel ok ve yaylar tutmuşlardır. Bunları takiben at üstünde Türklerin Padişahı gelmiş, sırma iplikle dokunmuş, üzerine iri çiçekler işlenmiş çok güzel, parlak kumaştan bir kıyafet giymiştir.¹²⁹

Sör Clausier du Loir, Sultan IV. Murad (1623-1640) döneminde İstanbul'a gelmiştir. Osmanlı devlet teşkilatı, sosyal ve kültürel hayatı üzerine önemli bilgiler paylaşmıştır. Özellikle 17. yüzyılın bürokratik işleyişi hakkında önemli bilgiler vermiştir. Bu bağlamda Sultan IV. Murad'ın Edirnekapı'dan şehre giriş merasimini gözlemlemiş ve detaylarıyla aktarmıştır. Geçiş anını uzun bir şekilde anlatırken *peyker* ile ilgili kısımda şu bilgilere yer vermiştir:

¹²⁸Polonyalı Simeon, *Polonyalı Bir Seyyahın Gözünden 16. Asır Türkiyesi*, (İstanbul: Köprü Kitapları, 2016), 29-31.

¹²⁹Crailsheimli Adam Werner, *Padişahın Huzurunda Elçilik Günlüğü 1616-1618*, Çev. Türkis Noyan, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2019), 64-65.

Padişahın kapı muhafızlarını yeniçeri ağası çavuşbaşı, onları da en azından bir buçuk ayak çapındaki büyük kavuklarıyla kadıaskerler takip etmiştir. Onları çok ciddi yürüyen vezirler ve onların arkasında da *peyk* adı verilen padişaha yaya olarak eşlik eden hizmetkârlar yer almıştır. *Solaklar* olarak adlandırılan yaya yürüyen muhafız okçuların ise ellerinde bir yay olup başlıkları çorbacılarla aynıdır. Alttan kemerle sıkıştırılmış ceketlerin yenleri sarmaktadır. Bu elbiseleri de nakışlı ve süslüdür. Bu okçuların ortasında padişah oldukça mütevazı giyinmiş bir şekilde yürümektedir.¹³⁰

Fransız Chevalier d'Arvieux, Sultan IV. Mehmed'in 1672 yılında Edirne'de bayram namazı için Selimiye Camii'nde yaptığı selamlık merasimine dair ayrıntılı bir anlatımda bulunmuştur. Bu merasim esnasında görevlilerin düzenine yer verirken, peylerden de bahsetmiştir. Zira şu bilgileri aktarmıştır:

merasim esnasında iki şatır dizisini diğer bir *peyk* dizisi tâkip ediyordu. Bunlar da bir ayak yüksekliğinde ve üzerinde bir elmasla tutturulmuş sorguçlu gümüş serpuşlardan başka, hemen hemen aynı sûrette giyinmişlerdi. Sol ellerinde birer yay, omuzlarında da birer tirdan (ok mahfazası, sadak.) vardı.¹³¹

1670 yılında Fransa'nın İstanbul elçiliğinden görevlendirilen Galland, 1673 yılında Osmanlı'nın farklı şehirlerinde bulunmuştur. Galland, 1673'de Edirne'de bulunduğu esnada *peyklere* dair gözlemler edinmiştir. Verdiği bilgilere göre *peyker*, benzer fiziksel yapıları ve yaşları ile seyri hoş bir manzara oluşturmuşlardır. Yürüyüşlerindeki ahenk ve emin adımları ile dikkatleri üzerlerine çekmişlerdir.¹³²

Galland, rahip M. Morel'in refakatinde yer alarak padişahın nasıl bir alayla geçmiş olduğunu bizzat gözlemlemiştir. Zira bu ana dair şu detayları aktarmıştır:

Alayın başında sarıklarının üzerinde taşıdıkları sorguçla dikkate lâyık olan sekiz çavuş yürümektedir. Kılık kıyafetlerinin oldukça mütevazî oluşu kendilerini pek yakından takip eden ihtişamı daha fazla meydana çıkarmak arzusundan ileri gelmektedir. İmrahor onların arkalarından gelmekte olup kendisini temyiz eden şey aşağı yukarı çavuşların sarıkları şeklinde sarmış bulunduğu bir sarıkla binmekte bulunduğu fevkalâde güzel bir beygirdir. Kendisinden sonra, her iki tarafta ikişer ikişer olarak gayet hafif, zarif ve muhteşem bir kıyafette oldukları halde iki saf halinde ilerleyen yirmi kişi görülmektedir. Bunlar *peyker* olup aynı müzeyyen kıyafette bulunmaları ve hemen hemen aynı boyda ve aynı yaşta olmaları hasebiyle seyri hoş bir manzara vücuda getirmektedirler. Sanatla sarılmış olan sarıklarında birkaç balıkcıl kuşu tüyünden mürekkep bir sorguç bulunup bu sorgucu alnın üzerinde sola doğru kaymış taşlardan mürekkep bir parça tutmaktadır. Sırtlarında bulunan hırka altın çiçekli bir kırmızı ipekten olup arka tarafı serbest bir halde topuklara kadar inmekte ve önleri altın yaldızlı ağır bir gümüş kemerle bağlı bulunup bunun altında aynı kumaştan bir nevi önlük görülmektedir. Bu önlükler de dizlerin biraz yukarısında, yuvarlak bir biçimde ve altın ve ipek bir saçakla nihayet bulmaktadır. Bu hırkanın omuz taraflarında apoletleri vardır. Adamların bacaklarında gayet dikkatle çekilmiş pamuk çorapları ve ayaklarında çok ince ve hafif kunduralar görülmektedir. Bundan başka hamayil şeklinde bir zincirleri mevcut olup buna mutat kılıçlar derecesinde büyük olmayan birer kılıç asılıdır. Her birinin omuzunda iki tane de balta mevcuttur. Bu baltalar altın yaldızlı gümüşten olup azamî üç dört ayak boyundadır. Yürüyüşleri aynı ahenkli ve emin adımlı olduğundan, insan gözünü üzerlerinden alamamakta ve saflarının ortasında götürülen iki üç binek atına bakmaya vakti kalmamaktadır.¹³³

¹³⁰Clausier du Loir, *Du Loir Seyahatnamesi, IV. Murad Döneminde Bir Fransız Seyyahın Maceraları*, Çev. Mustafa Daş, (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2018), 103-104.

¹³¹Chevalier d'Arvieux, *Mémoires du Chevalier d'Arvieux, contenant ses voyages à Constantinople, dans l'Asie, la Syrie, la Palestine, l'Égypte, & le Barbarie*, C. IV, by Arvieux, Laurent d', (Paris, 1735), 511.

¹³²Antoine Galland, *İstanbul'a Ait Günlük Anılar (1672-1673)*, C.II, Çev. Nahid Sırrı Örik, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1973) 74.

¹³³Galland, *İstanbul'a Ait Günlük Anılar (1672-1673)*, C.II, 73-74.

Kanuni Sultan Süleyman döneminde Fransa'nın İstanbul'daki büyükelçisi Aramon Senyörü Gabriel de Luetz'in maiyetinde Osmanlı coğrafyasını ziyaret eden Fransız Nicolas de Nicolay (1517-1583)'a göre *peyker*, padişaha eşlik ettiklerinde, yalın bir koşu formuyla koşmamışlar, bunu, oldukça tuhaf sıçramalar ve muzip sayılabilecek bir dansla şekillendirmişlerdir.¹³⁴

Bazı seyyahlar tarafından aktarılan bilgiye göre *peyker*, 16. yüzyıl sonlarına kadar, koşularını daima yalın ayak gerçekleştirmişlerdir. Kızgın kumlar üzerinde çıplak ayaklarla değişik koşuları içeren antrenmanlar yapmışlardır. Bunun neticesi olarak da ayak tabanlarında neredeyse bir nal işlevi gören, çok sert, nasırlı ve hissiz bir tabaka oluşmuştur.¹³⁵ Bazı seyyahlar, *peykerin* topuklarına madeni bir levha taktırdıklarından bahsetmiştir. Hatta kemik sertliğindeki deri tabakasına çivi çakabilmek için nalbantların zorluk çektikleri belirtilmiştir. Nitekim 17. yüzyılda Galland, *peykerin* ayaklarında üzerinden bağlanmış çok ince ve hafif ayakkabılar gördüğünü yazmıştır.¹³⁶

Peyker ile ilgili bu yazılı tarifler minyatürle tamamlanabilmektedir. Zira *peykerin* farklı başlık biçimleri ve elbiseleri çok zenginlik ve teferruatlı olduğundan ancak görsel bir malzemeyle anlaşılabilir. Nitekim Levnî'nin minyatüründeki *peyk* tasvirinde başlığındaki tüylük, elindeki teber ayaklarında rahat koşabilmesi için çoraplarıyla birleşen hafif papuçları, koşarken, yürürken ses çıkaran çingiraklı dizlikleri görülmektedir (bkz. Resim 14).

Resim 14. Peyklerden Halil bin Üveys Ağa'nın Levnî Tarafından Yapılmış Minyatürü (Topkapı Sarayı)¹³⁷

¹³⁴De Nicolay, *Muhteşem Süleyman'ın İmparatorluğunda*, 82.

¹³⁵M. Guer, *Moeurs et Usages des Turcs, leur Religion, leur Gouvernement Civil, Militaire et Politique, avec un abrege de l'histoire Ottomane*. I. Bd., (Paris, 1746), 397; E. G. Happel, *Gröste Denckwürdigkeiten der Welt. Oder sogenannte Relationes Curiosae*, (Hamburg, 1683), 429'den aktaran Yıldırım, "Atlı Halkın Yaya Haberci Koşucuları: Peyker ve Performansları", 201.

¹³⁶Galland, *İstanbul'a Ait Günlük Anılar (1672-1673)*, C.II, 74.

¹³⁷*Geçmişten Günümüze Posta*, s. 136.

1671 yılında seyahate çıkıp iki yıl süreyle Osmanlı, Gürcistan ve İran topraklarını gezen Jean Chardin, İran'da koşucu seçme sınavına şahit olmuş ve eserinde bu konunun ayrıntılarına yer vermiştir. Bu koşucu sınavı, Şah Süleyman döneminde (1666-1694) İsfahan'da, Osmanlılarda olduğu gibi, büyük bir şenlik ve ziyafet eşliğinde gerçekleştirilmiştir. Koşucunun sınav görevi, saraydan 6,5 km uzaklıktaki bir sütunun yanına yerleştirilen yaylardan birini alarak dönmek olmuştur. Şah'ın gözcüsü de koşucunun arkasından kontrol amacıyla koşmuştur. Aday 12 saatte 6 kez sütuna gidip gelerek yay getirmiş ve toplam 78 km mesafe kat etmiştir. Koşucu seçme sınavı esnasında biniciler ve koşucular adaya refakat ederlerken, seyirciler de koşu yolunu açık tutmuşlar, üzerine hoş kokulu sıvılar serpererek adayı serinletmişler, "Allah yardımcındır!" nidalarıyla cesaretlendirmişler ve ödül sözü vermişlerdir. Seçme sınavının tamamlanmasından sonra Şah, halkın da katıldığı büyük bir mesleğe kabul şöleni düzenlemiştir.¹³⁸

Jean Chardin, acil emirlerin gönderilmesinde *ulakların* kullanıldığını belirtmektedir. Zira bu haber taşıyanlara *çapar* adı verilmiştir. Verdiği bilgiye göre, dörtlüye giden anlamına gelen Türkçedeki bir sıfat-fiilden gelmektedir ki yine aynı dilde koşan anlamına gelen *çapgon* da bu kelimedenden türemiştir. Bu çaparlar büyük bir hızla hareket etmişlerdir. Ama yine de her ihtiyaç duyduklarında at bulamayabilmişlerdir. Seyyahın belirttiğine göre İran'da şahın ve valinin ulakları istedikleri her yerden at alabilmişler ve hatta uzun yollarda insanları atlarından indirip el koyabilmişlerdir. Geçtikleri yerlerdeki naipler de onlara at vermek mecburiyetinde olmuşlardır. Karşı koymaya cesareti veya gücü olmayan halktan insanlar da ya bu ulakların cebine üç beş kuruş koymak ya da atlarının alınmasına izin vermek ve ulakların peşlerinden koşmak zorunda kalmışlardır.¹³⁹

On yedinci yüzyılda Fransız seyyahı Jean Batiste Tavernier (1605-1689), doğuya, İran'a ve Hindistan'a altı kere seyahat etmiştir. Seyahatnamesinde, Osmanlı yönetim kadrosu ve bunun kökenleri üzerinde durmuş, saray ve devlet düzenini detaylı bir şekilde ele almıştır. Tavernier, Safevîler'de özel antrenmanlardan geçirilen haberci koşucular hakkında bilgiler vermiştir. Bu bilgiler, aynı zamanda Osmanlı *peykerinin* antrenman sistemi hakkında da fikir vermektedir. Aktardıklarına göre, çocuklar 6 yaşında bu meslek için yetiştirilmeye başlamakta ve 18 yaşından itibaren antrenmanlar yoğunlaştırılmaktadır. Zira ilk etapta yürüyüşler şeklinde başlayan antrenmanlar, zamanla koşar adım kat edilen 5 km ve üzeri mesafelerle sürdürülmektedir. Tavernier, haberci koşucular için düzenlenen bir uzmanlık sınavından da bahsetmektedir. Bu sınav, 120 km'lik bir mesafe koşusundan ibarettir. Koşunun, gün doğumuyla birlikte başlayıp gün batımında bitirilmesi gerekmiştir.¹⁴⁰

On sekizinci yüzyılda Baron de Tott, Sultan Mustafa'nın kılıç kuşanma törenine yer vermiştir. Tott'a göre, kılıç kuşanması demek, Türk imparatorlarının taç giymesi, iktidara sahip olması demektir. Bu tören daima, Halic'in sonundaki, çömlekçiliği ve süt ürünleri ile ünlü Eyüp kasabasının camiinde yapılmaktadır. Tören için hazırlanmış olan Yeniçeriler, sabahın erken saatlerinden itibaren tören kıyafetleri içinde saraydan Eyüp Sultan Camii'ne kadar yollara dizilmişlerdir. Padişah'ın yürüyüşe çıktığı andan itibaren maiyetinde pek çok görevli yer almakla birlikte, bunlar arasında, çapraz bağlanmış kılıçları, ellerinde beyaz sopaları ile iki sıra Hasekiler; altın yaldızlı miğferleri ve uzun mızrakları ile Zülüfçüler; gümüş baltalı desteler taşıyan *peyker* ve geniş sorguçlu kıymetli miğferli yay ve sadak taşıyan *solaklar* da bulunmuştur.¹⁴¹

¹³⁸Jean Chardin, *Chardin Seyahatnamesi İstanbul, Osmanlı Toprakları, Gürcistan, Ermenistan, İran 1671-1673*, Ed. Stefanos Yerasimos, Çev. Ayşe Meral, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2014), 276-278.

¹³⁹Chardin, *Chardin Seyahatnamesi İstanbul, Osmanlı Toprakları, Gürcistan, Ermenistan, İran 1671-1673*, 276.

¹⁴⁰Carl Diem, *Weltgeschichte des Sports und der Leibesziehung*, Cotta-Verlag, (Stuttgart 1960), 344; Yıldırım, "Atlı Halkın Yaya Haberci Koşucuları: Peyker ve Performansları", 194.

¹⁴¹Baron De Tott, *18. Yüzyılda Türkler ve Tatarlara Dair Hâtıralar*, (İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser 89, t.y.), 49-50.

Resim 15. Thomas Allom'un Gravüründe Kubbealtı Önünde Peykler¹⁴²

Thomas Allom tarafından yapılan bir gravürde, sadrazamın divan toplantısına katılmak üzere divanhaneye girişi gösterilirken, Kubbealtı'nın önünde *peyklere* yer verilmiştir (Bkz. Resim 15).¹⁴³ Allom'un *peyklere* buraya yerleştirilmesi, sadece daha cazip bir görüntü elde etmek istemesinden kaynaklanmıştır. Zira bu giriş esnasında görev yapanların kapıcılar kethüdası, çavuşbaşı ve maiyetinin olması gerektiği bilinmektedir.

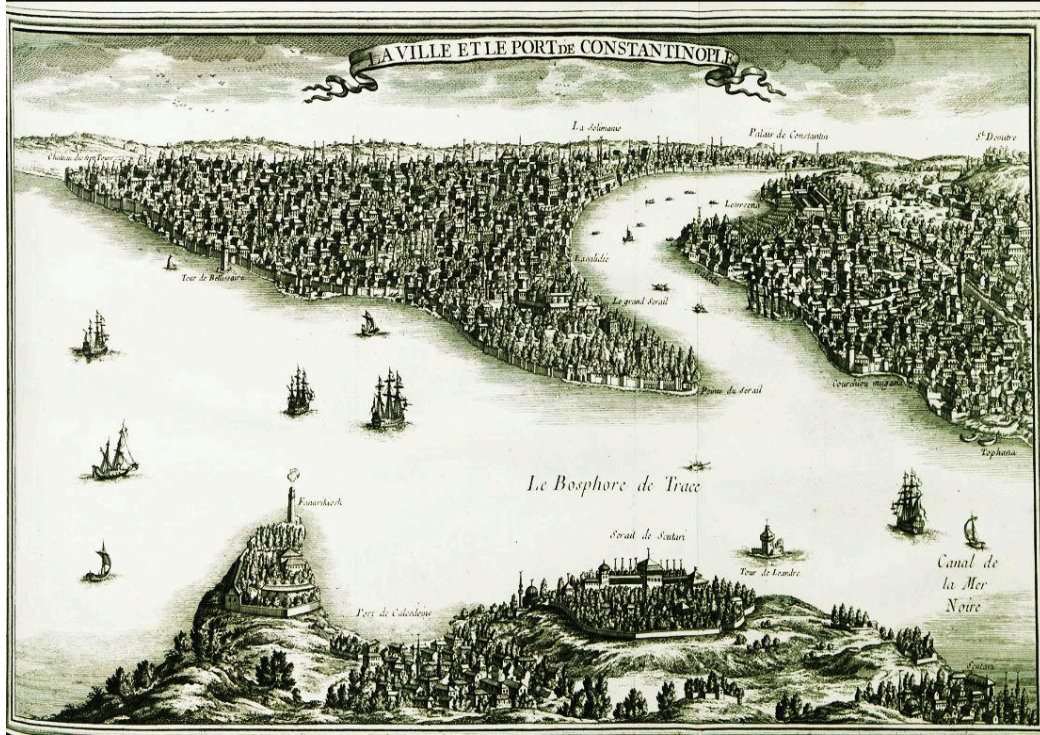
Jean-Antoine Guer, Doğu'ya seyahat etmemiş olsa da Belon, Grelot, Busbecq, Ricaut, Maillet, Tournefort, Tavernier, Thévenot gibi seyyahlardan edindiği bilgiler üzerinden eserini yazmış, bu bağlamda bazı görseller de kullanmıştır. Eserinde, Osmanlı padişahlarının tarihini yazmakla birlikte devlet idaresi ve kurumları, sosyal ve gündelik hayat hakkında da bilgiler vermiştir. Töre alayından bahsederken *peyklere* değinmiştir. Padişahın tören günlerinde *peyk* adı verilen görevlilerin de yer aldığını, bunların sultanın yanında askerlerle birlikte yürüdüklerini, dövülmüş altından başlıklar giydiklerini belirtmiştir.¹⁴⁴ Tören giysileri içinde iki yüz *solak*, üç yüz *peyk* ya da küçük uşak birlikte yer almıştır. Altın çiçekli brokar ceketler giymişler, uçları yaldızlı gümüş bir kemerle kıvrılmış, ön yüzleri altın işlemelidir. Aynı malzemedен, ancak farklı renkte, gümüş saçaklı bir gömlek giymişlerdir. Dövülmüş gümüşten, yaldızlı ve önü balıkçıl tüyleriyle süslenmiş uzun bir başlıkları vardır. Yarım ipek bir çorap giymişlerdir.¹⁴⁵

¹⁴²Robert Walsh-Thomas Allom, *Constantinople: and the scenery of the seven churches of Asia Minor*, Son, & Co., (London, 1839), 67.

¹⁴³Walsh-Allom, *Constantinople: and the scenery of the seven churches of Asia Minor*, 67.

¹⁴⁴Jean-Antoine Guer, *Moeurs et usages des Turcs, leur religion, leur gouvernement civil, militaire et politique, avec un abrégé de l'histoire ottomane*, par M. Guer, Mérigot et Piget, (Paris, 1747), 46.

¹⁴⁵Guer, *Moeurs et usages des Turcs, leur religion, leur gouvernement civil, militaire et politique, avec un abrégé de l'histoire ottomane*, 290.

Resim 16. Jean-Antoine Guer'in Eserinde İstanbul

Floransalı nümizmat ve botanikçi Domenico Sestini, 1777 yılı ekim ayında İzmir'e gelerek Osmanlı topraklarına adım atmıştır. 1779 yılında ise İstanbul'u ziyaret etmiştir. Kalem almış olduğu eserinde Osmanlı padişahlarının ava çıkış düzenlerine de yer vermiştir. Nitekim padişahların ava çıkış merasimlerinin vaktiyle bir savaş alayı gibi olduğunu; dev bir maiyet ve tahayyül edilemez büyüklükteki şıkar halkıyla hareket ettiklerini belirtmiştir. Lehistan seferine çıkan IV. Mehmed'i Eflak'taki ordugâhında izleyen Cornelio Magni'nin beşinci mektubundaki bilgilerden alıntı yapmıştır. Zira şu bilgileri aktarmıştır:

İstanbul ve Edirne'deki kadar kalabalık olmayan şıkar halkı belirmiş, sultan da kendini göstermişti. Tuna'yı geçerken yaklaşık iki bin güzel tazyı [nehri geçirmeden] oracıkta bırakıverdiler. Bununla orduya daha önce av için sarf edilen kudretin artık savaşa harcanacağını gösterme gayretindeydiler. Sultan yanına yine de beş yüz kadar köpek aldı. Zincire bağlı köpekler terbiyeciler eliyle beşer beşer taşıyor, uyanıp yola koyulduklarında sonu gelmez çığlıklar ve havlamalar başlıyordu. Sultanı at sırtında bir ellerindeki doğanlarla doğancılar izliyor, etraflarında pek çok köpek dolanıyordu. Doğancı semerinin üstünde küçük bir kös de taşıyor, kösün sesini duyan köpekler atların arasından hızlıca koşup terbiyecilerinin etrafını sarıyordu. Tüm bu sürü içinde hiçbir köpek kendi takımını kaybetmedi. Gördüklerim bana İstanbul kırsalında tüm köpeklerin kendi takımlarının sadık birer muhafızı oluşunu hatırlatmıştı.¹⁴⁶

Sestini, av merasiminde yer alan rütbelilerin düzenini naklederken *peyker*lerden de bahsetmiştir. Nitekim onları, "Has Oda'nın hayli güzel giyinen, ihtişamla at binen ve başlıklarındaki bukleri kulaklarına degen *peyker*" şeklinde anlatmıştır. Devamında; "bazıları ellerinde altın kaplar taşıyor, bu kaplar gerek serpilen gerek içilen sıvılarla dolu oluyordu. Diğerleri ise atlarının sırtında siyah beyaz renkte, kediye benzeyen fakat sıra dışı büyüklükte hayvanlar taşıyordu." demiştir. Ayrıca, IV. Mehmed'in av tutkusuyyla ilgili olarak Cornelio Magni'den alıntı yaparken, *peyker*lerin padişaha çok yakın olduklarını ve padişahın herhangi bir sorusu olduğunda hemen cevapladıklarını şu şekilde anlatmıştır: "Saat gece yarısını biraz geçince uykusundan uyanıp

¹⁴⁶Domenico Sestini, *Boğaziçi 1779, (Priscilla Mary İşin'in önsözyle)*, Çev. Mert Pekdoğdu, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2022), 100.

yanına *peykleri* çağırıyor, onlara kalkma zamanı geldi mi diye soruyormuş. *Peykler* cevaben, “Günün ağarmasına üç dört saat daha var” dediklerinde ise iç çekip gecelerin uzunluğundan yakınmaya başlıyormuş.¹⁴⁷

1874 yılında İstanbul'da bulunan Edmondo De Amicis, Edirnekapı'dan geçmekte olan bir devlet alayına dair gözlemlerine yer verirken, görevlilerin sınıfına, giyimlerine, silahlarına dair bilgiler paylaşmıştır. Alay içerisinde yer alan *peykleri* ise, ulaklar olarak tarif etmiştir. Geçiş anında, ordunun başında levazım subayı paşalar yürümüştür. Arkasında, uzakta, yeniçerilerin sarıklarına saplanmış sekiz bin bakır kaşığın bir araya gelerek oluşturduğu canlı bir ışıltı göze çarpmıştır. Yeniçerilerin ortasında, yüksek rütbeli subayların bir o yana bir bu yana dalgalanan balıkçıl tüyleri ve şaşaalı zırhları dikkat çekmiştir. En arkada da silah ve mühimmat taşıyan kalabalık bir hizmetkâr grubu yürümüştür. Yeniçerilerin ardından ipekli yelekleri, zincirlerden yapılmış zırhları ve parlak miğferleri içinde ulaklar gelmiştir. Onların hemen arkalarından, zırh giydirilmiş ve tüylerle süslenmiş küheylanların üstünde, topları birbirlerine demir zincirlerle bağlanmış topçu birlikleri, ağalardan, ulaklardan, mabeyincilerden ve kölelerden oluşan küçük bir ordu takip etmiştir.¹⁴⁸

Öncü kuvvetten sonra en gözde vezirin maiyeti yer almıştır. Kadife eyer örtüsü ve gümüş yularlarla donatılmış kırk atın üstüne kurulmuş, kılıç kuşanmış kırk ağanın hemen arkasında, ulaklardan ve altınlarla bezeli, kalkanlar, gürzler ve palalarla yüklü diğer kırk küheylana yol gösteren gösterişli seyislerden oluşan bir grup yürümüştür. Daha sonra bir grup asker, divan üyeleri, Topkapı'nın yüksek mevkili mensupları ve Büyük Haznedar gelmiştir. Ardından Sadrazam'ın korteji görünmüştür. En önde at sırtındaki silahtarlar ve padişahın tuttuğu levazım subayları ve ağalardan oluşan bir kalabalık gelmiştir. Hemen arkalarında ulakların taşıdığı bin iki yüz bambu mızraklı bir ormanın çevrelediği kırk sadrazam ağası, turuncu kostümler giyip, altın işlemeli yay ve ok kılıfları kuşanmış, kırk sadrazam ulağı, aralarında taşra valilerinin ve ailelerinin at sırtında yol aldığı, altı farklı renkte altı takıma ayrılmış iki yüz kadar genç delikanlı, peşlerinde seyisler, zırhçılar, katipler, hizmetkarlar, *ulaklar*, altın renkli yelekler giymiş, ipekli sancaklar taşıyan ağalar ilerlemiştir. Bir başka grup ise hakimlere, mollalara ve müderrislere eşlik eden, gösterişli kılıklar içindeki çavuşlar, levazım subayları ve diğer resmi görevlilerdir. Arkalarında şahin, akbaba ve çaylakların baş bakıcıları, eyerlerinde av için eğitilmiş leoparlar taşıyan atlılar, şahinle avlanan avcılardan, seyislerden, dağ gelinciği bakıcılarından, trompetçilerden, örtülerle giydirilip, mücevherlerle süslenmiş av köpeği sürülerinden oluşan bir grup gelmiştir.¹⁴⁹ Nihayetinde sadrazam görünmüştür:

Samur kürkle çevrelenmiş mor kaftanı içinde, çelik ve altınla kaplı atının üstünde Sadrazam geliyor. Peşinde kırmızı kadife kostümler giymiş bir hizmetkarlar ordusu ilerliyor, çevresi sarayın ileri gelenleri ve yeniçeri alaylarının korgeneralleriyle çevrilmiş. Bu grubun içinde, tavus kuşlarının arasında kalmış beyaz kuğuları andıran müftüler göze çarpıyor. Onların arkasında, yaldızlı, dar, düğmeli ceketleri içinde iki sıra süvari eri, çift sıra halinde dizilmiş, hilal sorguçlar takmış okçular; kadife eyerler, gümüş renkli örgü kurdeleler, altın başlıklar ve gümüş kakmalı üzengiler içindeki Arap, Türkmen, İran ve Karaman atlarını güden ve kıymetli mücevherlerle parlayan kalkanlar ve silahlar taşıyan göz kamaştırıcı Topkapı seyisleri ve son olarak birisi Kur'an'ı, diğeri de Kâbe'den kutsal emanet taşıyan iki kutsal deve görünür.¹⁵⁰

Sadrazam kortejinden sonra Padişahın maiyeti görüldüğünde, onun gelişini anlatırken; “Sultanların Sultanı, Kralların Kralı, dünyadaki prensliklerin taçlarının dağıtıcısı, Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi, Beyaz Deniz'in ve Kara Deniz'in, Rumeli ve Anadolu'nun, Dulkadir, Diyarbakır, Kürdistan, Acem, Şam, Halep, Mısır, Mekke, Medine ve Kudüs vilayetlerinin, Arabistan ve Yemen'in bütün bölgeleriyle birlikte kendisinden önce gelen

¹⁴⁷Sestini, *Boğaziçi 1779*, (Priscilla Mary Işın'ın önsözüyle), 101-102.

¹⁴⁸Edmondo de Amicis, *İstanbul*, Çev. Sevinç Tezcan Yanar, (İstanbul: Pegasus Yayınları, 2009), 124.

¹⁴⁹Amicis, *İstanbul*, 125-126.

¹⁵⁰Amicis, *İstanbul*, 126-127.

heybetli ve şerefli atalarının fethettikleri veya ona ve onun kızgın ve muzaffer kılıcına kulluk eden diğer bütün illerin imparatoru.." ifadelerine yer vermiş ve devamında şunları aktarmıştır:

Sadrazam'ın korteji tamamlanınca, davullar ve trompetlerden çok güçlü, gösterişli bir müzik yükselir. İzleyiciler telaşla geri çekilir, toplar gürler, kapıdan içeri, güzlerini başlarının üstünde çeviren atlı uşaklardan oluşan bir bölük akın eder. Ve işte en nihayet, mızraklar, tüyler ve kılıçların oluşturduğu sık bir ormanın tam ortasında, göz alıcı gümüş ve altın miğferlerin çevrelediği, ipek sancakların oluşturduğu bir sayvanın altında, Sultanların Sultanı, Kralların Kralı, dünyadaki prensliklerin taçlarının dağıtıcısı, Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi, Beyaz Deniz'in ve Kara Deniz'in, Rumeli ve Anadolu'nun, Dulkadir, Diyarbakır, Kürdistan, Acem, Şam, Halep, Mısır, Mekke, Medine ve Kudüs vilayetlerinin, Arabistan ve Yemen'in bütün bölgeleriyle birlikte kendisinden önce gelen heybetli ve şerefli atalarının fethettikleri veya ona ve onun kızgın ve muzaffer kılıcına kulluk eden diğer bütün illerin imparatoru ve hakimi gelmektedir.¹⁵¹

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin kısa sürede sınırlarının genişlemesi, merkezi yönetim ile yerel idareler arasındaki iletişimin daha hızlı ve güvenilir bir şekilde sağlanabilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu anlamda Osmanlı resmî ulak sisteminin yanı sıra bu sistemin dışında kalan, özellikle padişahın maiyetinde bulunup, onun haberlerini gerekli yerlere süratle bildirme vazifesini görecektir özel kişiler de saray teşkilatı içerisinde görevlendirilmişlerdir. Bu kişilere, bugünkü anlamda "acil posta hizmetini" gören haberci anlamında *peyk* adı verilmiştir. *Peykler*, özellikle hızlı koşma kabiliyetine sahip olmaları dolayısıyla ilk zamanlarda bir tür "acil posta hizmeti" gören bir sınıf olurken, devletin giderek büyümesiyle birlikte ihtişamı gösteren tören bölüğü haline gelmişlerdir. Padişahın sefere çıkışı, Cuma namazı, bayram kutlamaları gibi çeşitli merasimlerinde solaklarla birlikte "tören bölüğü" vazifesini de yerine getirmeye başlamışlar ve süslü kıyafetleriyle ihtişamlı bir görüntü sergilemişlerdir.

Peykler, Osmanlı coğrafyasını ziyaret eden seyyahların da ilgisini çeken önemli bir konu olmuştur. Nitekim *peyker* üzerine ilk söz açarlardan olan Menavino ile Nicolas de Nicolay bunların İran kökenli oldukları yönünde bilgi vermiştir. Nitekim 16. ve 17. asırda Osmanlı Devleti ile Safevî Devleti arasındaki haberci koşucusu yetiştirme benzerlikleri, iki devlet arasında teşkilat transferinin varlığına işaret etmektedir. Zira *peyklere* uygulanan deneme sınavı bakımından da doğal bir etkileşimin olduğu görülmektedir. Örneğin İran Şahı Süleyman döneminde İsfahan'da bulunan Jean Chardin, *peykerin* seçimine ilişkin yapılan sınavdan bahsederken benzer bilgileri paylaşmaktadır.

Seyahatnamelerde, *peykerin* öne çıkan özelliklere yer verilirken özellikle süratleri sıklıkla konu edilmiştir. Zira, bir atın alabileceği mesafeden daha fazla mesafe aldıkları vurgulanmıştır. Bunu yaparken de hiç dinlenmedikleri, görev sona erse dahi yolculuğa başka bir görevle devam ettikleri belirtilmiştir. Bu kadar hızlı hareket etmeleri ve uzun mesafe alabilmeleriyle ilgili olarak birkaç seyyah, *peykerin* dalaklarının alındığı yönünde bilgi paylaşmıştır.

Bazı seyyahlar tarafından aktarılan bilgiye göre *peyker*, 16. yüzyıl sonlarına kadar, koşularını daima yalın ayak gerçekleştirmişlerdir. Kızgın kumlar üzerinde çıplak ayaklarla değişik koşuları içeren antrenmanlar yapmışlardır. Bunun neticesi olarak da ayak tabanlarında neredeyse bir nal işlevi gören, çok sert, nasırlı ve hissiz bir tabaka oluşmuştur. Bazı seyyahlar ise *peykerin* topuklarına madeni bir levha taktırdıklarından bahsetmiştir. Hatta kemik sertliğindeki deri tabakasına çivi çakabilmek için nalbantların zorluk çektiği belirtilmiştir.

¹⁵¹Amicis, *İstanbul*, 126-127.

Peykler, Alay-ı Hümâyun, Bayram Alayı, Şehzade Alayı, Cuma Alayı, Surre Alayı gibi geçit alaylarında mutlaka yer almışlardır. Padişah alaylarında özellikle gösterişi arttırmak üzere görünüşleri, hal ve hareketleriyle izleyenlere adeta görsel bir şölen sunmuşlardır. Bu alaylar yalnızca halk tarafından değil ülkeyi gezmeye gelmiş ya da ülkede yaşayan yabancılar tarafından da seyredilmiştir. Dolayısıyla padişah alayları, Osmanlı dünyasının görüntüsünü yansıtan birer uluslararası ayna işlevi görmüştür. Nitekim alayların düzenlenmesine bunca önem verilmesinin gerekçelerinden biri de bu olmuştur.

Peyklerin, vazifelerini yerine getirirken dikkat çeken eşyaları zilleri olmuştur. Zira bunları, kimi zaman dizlerine, kimi zaman ayak bileklerine, kimi zaman da bellerine bağlamışlardır. *Peykler* süratle yol alırken bu ziller de doğal olarak ses çıkarmıştır. Dolayısıyla bu ses, padişah habercisinin gelmekte olduğunu bildirmiş ve kat edilen yolun boşaltılmasını sağlamıştır. Ayrıca koşu esnasında ritim tutulmasına da yardımcı olduğu söylenebilir.

Peyklerin yanında bulundurdukları diğer bir malzeme ise gül suyu olmuştur. Yolculuk esnasında hem ellerinde balta taşımışlar hem de gül suyu bulundurmuşlardır. Dolayısıyla yollarda karşılaştıkları insanlara bu gül suyundan serpmişler, karşılığında da insanlar onlara para ihsanında bulunabilmiştir. Ayrıca hoş kokulu ve nefes açıcı özelliği olan şekerler de yanlarında taşımışlardır. Bu şekerlerin de yolculukları esnasında rahatlatıcı özellik gösterdiği, hatta bugünkü mentollü ya da naneli şekerlere karşılık geldiği düşünülmektedir. Benzer bir işlevi gören bilyelerin de *peyklerin* ağzında taşındığı ve nefes alıp vermeyi kolaylaştırdığı görülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi	Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer Review	Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author declared that this study has received no financial support.

Yazar Bilgileri	Metin Menekşe (Doç. Dr.)
Author Details	¹ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Muğla-Türkiye 0000-0003-1192-3161

Kaynakça | Bibliography

Arşiv Kayıtları

- BOA C.SM., 164/8236, 9 Rebiülevvel 1173/31 Ekim 1759.
BOA, C.SM., 64/3204, 14 Şaban 1202/20 Mayıs 1788.
BOA, C.SM., 65/3285, 2 Zilkade 1216/6 Mart 1802.
BOA, C.SM., 61/3072, 18 Zilkade 1217/12 Mart 1803.
BOA, C.SM. 163/8195, 15 Receb 1220/9 Ekim 1805.
BOA, C.SM., 65/3264, 28 Şevval 1244/3 Mayıs 1829.
BOA, C.DRB., 65/3259, 6 Ramazan 1260/19 Eylül 1844.

Diğer Kaynaklar

17. yüzyılda İsveç Büyükelçisi Claes Ralamb'ın Yaptırdığı Tablolarla Avcı Mehmed'in Alay-ı Hümâyunu, *Sergi kataloğu*. İstanbul: Pera Müzesi Yayını 12, 2006.
Ahmed Rasim. *Osmanlı Tarihi*. C. I, İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2000.

- Akgündüz, Ahmed. *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, C. 1, İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1990.
- Akkutay, Ülker. *Enderûn Mektebi*, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları, 1984.
- Akyıldız, Ali. *Yapay Tarihin Esirleri*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2018.
- Alay-ı Hümâyun: İsveç Elçisi Ralamb'ın İstanbul Ziyareti ve Resimleri (1657-1658)*, Ed. Karin Adahl, Çev. Ali Özdamar, İstanbul İsveç Araştırma Enstitüsü, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006.
- Ali Seydi Bey. *Teşrifat ve Teşkilatımız*. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, t.y.
- Amicis Edmondo de. *İstanbul*. Çev. Sevinç Tezcan Yanar, İstanbul: Pegasus Yayınları, 2009.
- Angiolello, Giovanni Maria. *Sultan Fatih'in Sarayında Bir Esir Giovanni Maria Angiolello Gözünden Türk Tarihi*, İstanbul: Profil Kitap, 2022.
- Atasoy, Nurhan. "Osmanlı İstanbul'unda Alay ve Teşrifat", *17. yüzyılda İsveç Büyükelçisi Claes Ralamb'ın Yaptırdığı Tablolara Avcı Mehmed'in Alay-ı Hümâyunu, Sergi kataloğu*. İstanbul: Pera Müzesi Yayını 12, 2006.
- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2011.
- Baştuğ, Hava. "Sosyal Bilgilerde Seyahatnamelerin yeri ve Seyyahların Gözüyle Nevşehir", Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2019.
- Belon, Pierre. *Pierre Belon Seyahatnamesi, İstanbul ve Anadolu gözlemleri. 1546-1549*. Çev. Hazal Yalın, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2020.
- Binark, İsmet. "XVIII. Yüzyıl Sonlarına Kadar Osmanlı-Türk Ordusuna Ait Askeri Kıyafet ve Unvanlar", *Türk Kültürü*. S. 70 (1968), C. VI, 746-763.
- Bostan, M. Hanefi. "Osmanlı Devleti'nde Yol ve Haberleşme Sistemi", *Türk Dünyası Araştırmaları*. C. LXXXII, S. 195 (Şubat 1993), 63-67.
- Cenkmen, Emin. *Osmanlı Sarayı ve Kıyafetleri*. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1948.
- Chardin, Jean. *Chardin Seyahatnamesi İstanbul, Osmanlı Toprakları, Gürcistan, Ermenistan, İran 1671-1673*. Ed. Stefanos Yerasimos, Çev. Ayşe Meral, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2014.
- Chesneau, Jean. *D'aramon Seyahatnamesi Kanuni Devrinde İstanbul-Anadolu Mezopotamya*. Çev. Işıl Erverdi, İstanbul: Dergâh Yayınevi, 2012.
- D'Arvieux, Chevalier. *Mémoires du Chevalier d'Arvieux, contenant ses voyages à Constantinople, dans l'Asie, la Syrie, la Palestine, l'Égypte, & le Barbarie*. C. IV, by Arvieux, Laurent d', Paris 1735.
- de Nicolay, Nicolas. *Muhteşem Süleyman'ın İmparatorluğunda*. Eds. Marie-Christine Gomez-Geraud Stefanos Yerasimos, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2014.
- de Tott, Baron. *18. Yüzyılda Türkler ve Tatarlara Dair Hâtıralar*. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser 89, t.y.
- Dernschwam, Hans. *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*. Çev. Yaşar Önen, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1992.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi, 2007.
- Diem, Carl. *Weltgeschichte des Sports und der Leibeserziehung*. Cotta-Verlag, Stuttgart, 1960
- D'Ohsson, Mouradgea. *Tableau général de l'Empire othoman : divisé en deux parties, dont l'une comprend la législation mahométane; l'autre, l'histoire de l'Empire othoman*. III, IV. Paris : de l'imprimerie de Monsieur, 1791.
- du Loir, Clausier. *Du Loir Seyahatnamesi, IV. Murad Döneminde Bir Fransız Seyyahın Maceraları*. Çev. Mustafa Daş, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2018.
- du Fresne-Canaye, Philippe. *Fresne-Canaye Seyahatnamesi 1573*. Çev. Teoman Tunçdoğan, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2017.
- Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. C. VIII, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1995.
- Galland, Antoine. *İstanbul'a Ait Günlük Anılar (1672-1673)*. C.II, Çev. Nahid Sırrı Örik, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1973.
- Geçmişten Günümüze Posta, Komisyon*. Ankara: PTT genel Müdürlüğü Yayınları, 2007.
- Gerlach, Stephan *Türkiye Günlüğü 1573-1576*. C. I, Ed. Kemal Beydilli, Çev. Türkiş Noyan, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007.
- Gerlach, Stephan *Türkiye Günlüğü 1573-1576*. C. II, Ed. Kemal Beydilli, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007.
- Guer, Jean-Antoine *Moeurs et usages des Turcs, leur religion, leur gouvernement civil, militaire et politique, avec un abrégé de l'histoire ottomane*. par M. Guer, Mérigot et Piget, Paris 1747.
- Guer, M. *Moeurs et Usages des Turcs, leur Religion, leur Gouvernement Civil, Militaire et Politique, avec un abrege de l'histoire Ottomane*. I. Bd., Paris 1746.
- Happel, E. G. *Gröste Denckwürdigkeiten der Welt. Oder sogenannte Relationes Curiosae*. Hamburg 1683.
- Halaçoğlu, Yusuf. *XIV- XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003.
- Hamsun, Knut ve Hans Christian Andersen. *İstanbul'da İki İskandinav Seyyah*. Çev. Banu Gürsaler-Syvertsen, İstanbul: YKY Yayınları, 2024.
- Jorga, Nicolae. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. C. II, Çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2005.
- Kafesoğlu, İbrahim. *Selçuklu Tarihi*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1992.

- Koçi Bey Risalesi. Sadeleştiren Zuhuri Danişman, Türk Kültürü Kaynak Eserleri Dizisi, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1972.
- Koçu, Reşat Ekrem. *Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü*. (İstanbul: Sümerbank Kültür Yayınları, 1969).
- Köprülü, Fuad. "Lütfi Paşa", *Türkiyat Mecmuası*. C. I (1925), 119-150.
- Louis François Cassas (Bertrand Müzesi, Châteauroux), https://www.larousse.fr/encyclopedie/images/Louis_Fran%C3%A7ois_Cassas_procession_de_Selim_III/1006881, Erişim: 20.09.2024.
- Menavino, Giovan Antonio. *Türklerin Hayatı ve Adetleri Üzerine Bir İnceleme*. Çev. Harun Mutluay, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2011.
- Menekşe, Metin. "Osmanlı Medeniyetinde Hayvan Sevgisinin Mesleğe Dönüşümü: Mancacılık", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 55, (2022), 84-101.
- Merçil, Erdoğan. "Peyk", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. XXXIV, İstanbul (2007), 262-263.
- Mustafa Nuri Paşa. *Netayic'ül-Vukuât: Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*. C. III-IV, Sadeleştiren, Notlar ve Açıklamaları Ekleyen: Neşet Çağatay, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1980.
- Nizâm'ül-Mülk, *Siyâsetnâme*. Haz. M. Altan Köymen, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1982.
- Ortaylı, İlber. *Osmanlı Sarayında Hayat*. İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, 2008).
- Ortaylı, İlber. "19. Yüzyılda Osmanlı Saraylarının Geçirdiği Değişim", *Millî Saraylar: Tarih-Kültür-Sanat-Mimarlık Dergisi*. S. 1, (İstanbul 1999), 14-25.
- Ögel, Bahaeddin. *Türk Kültür Tarihine Giriş*. C. I, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.
- Özlü, Zeynel. "Osmanlılarda Haberleşme ve Tören Ocağı: Peykân-ı Hassa", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 65 (Nisan 2013), 135-168.
- Öztuna, Yılmaz. *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt: IX, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1994.
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. C. II-III, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993.
- Parmaksızoğlu, İsmet. "Peyk", *Türk Ansiklopedisi*. XXVI, Ankara: Millî Eğitim Basımevi, 1977, 506-507.
- Polonyalı Simeon. *Polonyalı Bir Seyyahın Gözünden 16. Asır Türkiyesi*. İstanbul: Köprü Kitapları, 2016.
- Postel, Guillaume. *De la République des Turcs: Et là où l'occasion s'offrera, des meurs et loy de tous Muhamedistes*. Poitiers: Enguibert de Marnef, 1560.
- Reinhold Lubenau *Seyahatnamesi, Osmanlı Ülkesinde. 1587-1589*. Çev. Türki Noyan, C. 1, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016.
- Sanz, Manuel Serrano Y. *Türkiye'nin Dört Yılı 1552-1556*, (Manuel Serrano Y. Sanz'ın yayımladığı el yazmasından Çev. Aysel Kurutluoğlu), İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, t.y., 114-115.
- Schweigge, Solomon. *Sultanlar Kentine Yolculuk 1578-1581*, Çev. S. Türki Noyan, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004.
- Selânikî Mustafa Efendi. *Tarih-i Selânikî*. C. II, Haz. Mehmet İpşirli, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999.
- Sertoğlu, Midhat. *Osmanlı Tarih Lugatı*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1986.
- Sestini, Domenico. *Boğaziçi 1779*. (Priscilla Mary Işın'ın önsözüyle), Çev. Mert Pekdoğdu, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2022.
- Şemseddin Samî. *Kâmûs-ı Türkî*. Balıkesir: Altınpost Yayınları, 2012.
- Şirin, İbrahim. "Seyahatnamelerin Sosyo-Ekonomik, Sosyo- kültür ve Düşünce Tarihi Yazımındaki Yer ve Önemi", *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*. C. VII, S: 14 (2012), 101-112.
- Tanrıbuurdu, Gülçin ve Hicran Tandoğan. "Osmanlı'nın Cesur Yürek Yalın Ayak Habercileri Yahut Klasik Türk Şiirinde "Peyk"", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. C. 4, S. 2, (Ağustos 2021), 465-484.
- Tarım Ertuğ, Zeynep. "Minyatürler ve Tarihi Belge Özellikleri", *Osmanlı*. C. XI, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, 180-185.
- Tarım, Zeynep. "Peyk-Osmanlılar", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. XXXIV, İstanbul 2007, 263-264.
- Tavernier, Jean-Baptiste. *Tavernier Seyahatnamesi*. Ed. Stefanos Yerasimos, Çev. Teoman Tunçdoğan, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2014.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.
- von Hammer Purgstall, Joseph. *Büyük Osmanlı Tarihi*. C. XVI, Hazırlayanlar: Mümin Çevik-Erol Kılıç, İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1984.
- von Hammer Purgstall, Joseph. *İstanbul Günleri, Bir Tarihçinin Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları*. Çev. Ömer Faruk Demirkan, İstanbul: Kronik Yayınları, 2023.
- Walsh, Robert and Thomas Allom. *Constantinople: and the scenery of the seven churches of Asia Minor*. Son, & Co., London 1839.
- Werner, Craillsheimli Adam. *Padişahın Huzurunda Elçilik Günlüğü 1616-1618*. Çev. Türki Noyan, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2019.
- Yazıcı, Hüseyin. "Seyahatname", *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. XXXVII, İstanbul (2009), 9-11.

Yıldıran, İbrahim. "Atlı Halkın Yaya Haberci Koşucuları: Peykler ve Performansları", *Anadolu Uygarlıklarında Spor*. Ed. İbrahim Yıldıran, Timur Gültekin, Ankara: Spor Yayınevi ve Kitabevi, 2012, 188-201.

